

banka

meslek
ve fikir
dergisi

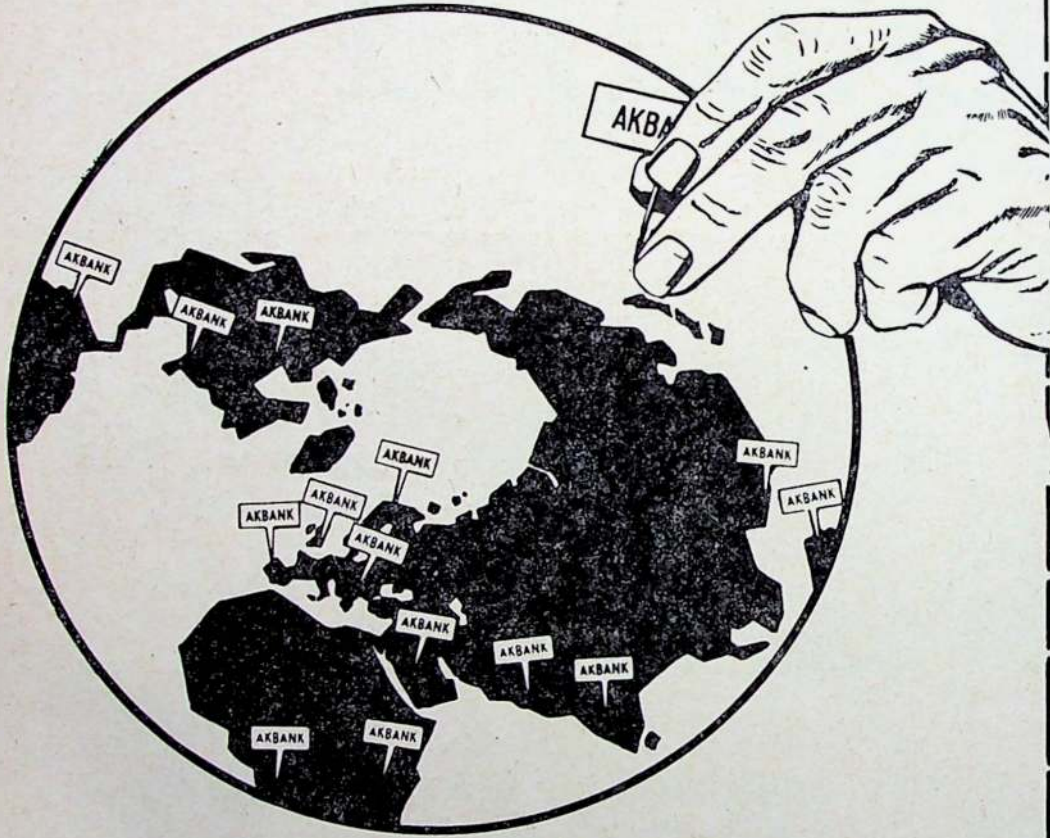
Sevgili Okuyucularımız	3	Banka Dergisi
Türkiye Dış Ticaretinin Rasyonalizasyonu	4	Prof. Dr. Oktay Yenal
Mevduatın Önemine Dair	17	Necdet Durakbaşa
Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde Türkiye'de Banka Kredileri	22	Tarık B. Sesyılmaz
Bankacılığımızda İştirakçilik ve Sanayileşmenin Finansmanı	30	Prof. Dr. Haydar Kazgan
O.E.C.D. ye Göre Türk Ekonomisi	41	Özetleyen: Alp Gürus
İktisadî ve Malî Konjonktür	47	Dr. Mustafa A. Aysan
Piyasa Durumu	54	Yıldırım Kılış
Yeni Eserler	59	Necdet Durakbaşa
Haberler	60	Banka Dergisi
Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme Seminerinden İzlenimler Türkiye Maden Bankası Kuruluyor		

ekim - 1968

cilt : 5 sayı : 10

DÜNYANIN HER TARAFINDA

Dış Ticaret ve Her Çeşit Banka İşlerinizde

EMNİYET BİLGİ VE SÜRAT

İthalat ve İhracat muameleleriniz için AKBANK Dünyanın her tarafında en müteber Bankalarla işbirliği yapmakta ve ikilyüzü mütecaviz muhabirle çalışmaktadır. Hernevl Banka muameleniz AKBANK Elektronik makinalarında emniyetle sonuçlandırılır.

**AKREDİTİF - KAMBIYO VE SAİR HER TÜRLÜ BANKA
İŞLERİNİZ İÇİN AKBANK'I TERCİH EDİNİZ.**

AKBANK

Türk yollarındaki
motosikletlerin yüzde yetmişi

JAWA

markasını taşıyor.

MODELLER

JAWA 350

JAWA 250

OS IDEAL JAWA

CZ. 1,25

STADION - Yarım hejle pedalı.

HAVADA JET KARADA JAWA

BOĞ VEDEK PARÇA İTİHALİ SERVİS

ÇELİK MONTAJ

TİCARET VE SANAYİ A. Ş.

TÜRKİYE VE ORTAŞARKIN EN MODERN MOTOSİKLET FABRİKASI

Mobiloil Super

SERVİSTE İLK HAKİKİ
10W/40 MOTOR YAĞI

Rakipsiz

BÜYÜK YAĞ

Sahibi

Banka Yayınları ve Kültür
Ltd. Şti. Adına
Dr. Nezh H. Neyzi

Yazı İşleri Müdürü

Yıldırım Kılıks

Basıldığı Yer

Yenilik Basımevi
30.9.1968

İdare Yeri

Imam Sok. No. 1 Kat: 2
Beyoğlu - İstanbul
Telefon : 49 22 67

Posta Kutusu

No. 769, Karaköy - İstanbul

Yönetim Komitesi

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
Necdet Durakbaşa
Dr. Mustafa A. Aysan
Alp Gürus
Dr. Nezh H. Neyzi

Ankara Temsilcimiz

Hikmet Keyman

Abone

Yıllık 42 TL. Altı Aylık 21 TL.

İlân Tarifesi

Arka Dış Kapak 700 TL.,
Arka İç Kapak, 2. Sah. 500 TL.
Ön İç Kapak, 1 Sah. 600 TL.
İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri Dergi-
nin T.C. Ziraat Bankası Bey-
oğlu Şubesindeki 768 numara-
lı ve T. İş Bankası Parmak-
kapı Şubesindeki 271 numara-
lı hesabına gönderilebilir.

Sevgili Okuyucularımız

«Bankacılıkta En iyi Etüd» yarışmasına katılma süresi 1/Ekim/1968 tarihinde dolmuş bulunuyor. Yarışmaya katılan etüdlar önümüzdeki iki ay içinde Jürü Heyetince tetkik edilip ödüle lâyık görülenler Ocak/1969 sayımızda yayınlanacaktır.

Ekonomik ve Sosyal Etüdlar Konferans Heyeti-
nin bu yılı büyük Semineri «Dış Ticaret ve Ekono-
mik Gelişme» konusunda, 28/Ağustos - 6/Eylül/1968 ta-
rihleri arasında İstanbul'da Tarabya Otelinde yapıldı.
Seminerde verilen tebliğlerin şüphesiz en dikkate de-
ğer olanlarından biri ve en çok ilgi çeken, tartışıl-
anı Robert Kolej Profesörlerinden Dr. Oktay Yenal'-
ın «Türkiye Dış Ticaretinin Rasyonalizasyonu» teb-
liğı idi. Sayın Yenal derdin üzerine cesaretle eğilmiş
ve çözüm yollarını da teklif etmiştir. Prof. Dr. Ok-
tay Yenal'ın önemli bulduğumuz bu tebliğini aynen
sütunlarımıza alıp tetkiklerinize sunmayı yararlı gör-
dük.

Seminerde zaman zaman Dergimiz Yönetim Kom-
itesi Üyelerinden Dr. Mustafa A. Aysan ve Necdet Du-
rakbaşa aktılmışlardır. Seminerden izlenimlerini ve
bu vesile ile Ekonomik ve Sosyal Etüdlar Konferans
Heyeti ve faaliyetleri hakkında etraflı bilgileri «Ha-
berler» sütunumuzda bulacaksınız.

27/Eylül/1968 tarihli gazeteler; İstanbul Üniver-
sitesine bağılı olarak kurulan «İşletmecilik Fakültesi»
nin, bu öğretim döneminde faliyete geçeceğini, Fa-
külte Dekanı Prof. Dr. Mehmet Oluç'un 26 Eylüldeki
basın toplantısında yaptığı açıklamaya dayanarak
müjdeliyordu.

Yeni Fakülte, İktisat Fakültesi İşletme İktisadi
Enstitüsünü de devralmıştır. Yani Enstütü, faaliyeti-
ne eskisi gibi - ancak yeni fakülte bünyesinde olarak
devam edecektir.

Fakülte, Sayın Oluç'un da basın toplantısında
açıkladığı üzere, Yurdumuzun çok ihtiyaç duyduğu
işletmecileri yetiştirecektir.

Programı ve öğretim üyelerinin hüviyetleri ile
çok vaatkâr görülen yeni Fakülteye Yurt hizmetin-
de başarılar dileriz.

Sevgi ve Saygılarla

BANKA Dergisi

TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNİN RASYONALİZASYONU

Prof. Dr. Oktay YENAL

Robert Kolej İş İdaresi ve İktisat Kürsüsü Profesörü olan Oktay Yenal'ın Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin 28/8 - 6/9/1968 tarihleri arasında İstanbul'da Tarabya'da tertiplemediği «Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme Semineri»nin son gününde verdiği tebliğ, Seminerde çok faydalı tartışmalara imkân hazırladığı gibi Basında da geniş yankılar uyandırmıştır. Çok iyi bir tetkik mahsulü olan ve belirli teklifler getiren bu etüdü aynen sütunlarımıza alıyoruz. BANKA

I. Giriş.

1. Türkiyenin dış ticaret ve ödemeler siyaseti, en azından son on beş yıldır, kronik dış ödemeler dengesizliği etkisi - hatta tehdidi - altında şekil alagelmıştır. Cârî işlemler hesabı açığı (ticaret açığı ile görünmez kalemler açığı) 1950 den 1959 a kadar yılda ortalama olarak 120 milyon dolar olmuş, 1960 dan beri de yükselen bir trend üzerinde yılda 160 milyon dolar civarında değişmiştir. Türkiyenin dış dünya ile alış-verişlerinde âşikâr (ex-post) açığı gösteren bu miktar büyük oranda dış yardım ve tâvizli kredilerle, 1950'lerin başında ise cüzi miktarda döviz rezervleri kaybı ile karşılanmıştır. Bununla beraber, hiç olmazsa 1953 den beri toplam ex-ante (*) açığın, ex-post açıktan epeyce büyük bulunduğunu ve bu iki açık arasındaki farkın çeşitli maddî kontroller ile bastırılmaya çalışıldığını görüyoruz. Başka bir deyişle, ithalâta ortaya çıkan talep fazlası, tayınlamayı (tevzi sistemi: rationing) gerektiriyor. Türkiye halkının alışmış olduğu ve hatta normal saydığı döviz tahsisleri, kotalar, permiler, lisanslar v.s. bu talep fazlasının (Türk lirasının gerçek değeri üzerinde tutulma gayretinin) belirtileridir. Ve

(*) Ex-ante açık bakımından talep fonksiyonu mevcut gümrük vergilerini, diğer vergi ve resimleri ve teminat masraflarını kapsıyacak şekilde tarif edilmiştir.

bu hava içinde dış ticaret veya ödemeler siyaseti, bu kontrol keşmekeşi içinde açık kapıları kapamaya çalışan sayısız kararnameler, forma - liteler ve kararlar manzumesinden ibaret addedilmeğe başlanmıştır.

2. Döviz kıtlığı sadece tayinlama sorunları ortaya çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda son yıllarda çok yaygınlaşan bir yatırım önceliği felsefesinin doğuşuna da sebep olmuştur. Kaba çizgileriyle bu görüş şöyle özetlenebilir: «Türkiyede döviz kıttır; şu halde memleketin ihtiyacı olan malların mümkün (fizik bakımından) olduğu kadar büyük oranı yerli olarak istihsal edilmelidir». Döviz tasarrufu, ithal ikâmesi ve mutlak himaye gibi sorumlu çevrelerde büyük tasvip gören prensipler çok defa bu sathî teze dayanmaktadır.

3. Dış ticaret siyaseti muhakak ki Türkiyedeki İktisat siyaseti ve plânlama konularının en önemli, buna karşılık en az gelişmiş bahislerinden biridir. Gerek Birinci, gerekse İkinci Beş Yıllık Plânların, bazı operasyonel olmayan cümleler ve (muhtemelen fiyatların hesaba katılmadığı bir dünyada) yapılan bazı projeksiyonlar dışında, dış ticaret siyaseti konusunda herhangi bir anlamlı düşünceden yoksun olduğunu iddia etmek mübalâğa sayılmamalıdır. Öte yandan, 1950-1960 devresine göre para ve maliye siyaseti konuları çok daha iyi anlaşılmaya başlandığı halde, dış ticaret konusunda düşünceler hâlâ yanlışlıklarla doludur. Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından İkinci Beş Yıllık Plân Milletlerarası Kollokyumuna verilen dökümandaki şu cümle düşünce seviyesini göstermek bakımından ilginçtir. Buna göre: «Türkiye gibi bir memlekette önümüzdeki yıllarda ithalât ikâmesi siyaseti güdülmesi lehinde kuvvetli sebepler vardır. İhracat teşviki ile ithalât ikamesi arasındaki bilinen tercih meselesi Türkiye durumunda ortaya çıkmaz.» (*)

4. Bugün uygulanan dış ticaret ve döviz kontrolleri iki temel âminin, enflasyon ile sabit kambiyo kurunun doğurduğu sonuçlardır. Türkiye, fiyatların yüzde yüzden daha fazla arttığı 1950-1958 devresinde bu gelişmenin birinci safhasına sahne olmuştur. Bu fiyat artışı süresince sorumlu makamlar Türk lirasının dış değerini sabit tutmaya çalıştılar. İşler iyice fenaya gittiği zaman bu sabit kur siyasetinden tavizler verilmeğe başlandı ve selektif bir şekilde ihracata prim verme, ithalât-tan da vergi alma yoluna gidildi. Fakat bu tedbirler de kısmi yarı-tedbir olmaktan ileri gidemediler ve miktar kontrol ve kısıtlamaları yanında önemsiz kaldılar. Sonuç hemen hemen tam bir çöküntü oldu ve girilen milletlerarası kurtarma ameliyesi Türk parasının değerini dolara 2.80 liradan 9.00 liraya indirdi. Bu dahi bir süre «de facto» olarak devam etti ve ancak 1960 ihtilâlinden sonra «de jure» olarak tescil edildi.

(*) Devlet Plânlama Teşkilâtı, International Colloquium on the Technical Aspects of Turkey's Second Five Year Plân, Ankara, November 1966. p. 11.

5. 1958 den bu yana enflasyon, 1950'lerdeki fiyat artışına kıyasla daha ılımlı olmakla beraber ihmâl edilebilir cinsten değildir, ve 1952-1958 devresinin tekrarını seyrediyoruz hissini uyandırmaktadır. Son on yıl içinde fiyatlar en az yüzde 70-80 oranında artmıştır. Bu sefer de ilgili makamlar kambiyo kurunu ayarlamaktan çekinmekte ve perakende tedbirlere başvurmaktadırlar. Dört yıldanberi, dış ülkelerde çalışan Türk işçilerinin yurda getirdikleri döviz için dolara 11,50 lira kuru uygulanmaktadır. Dışarı giden Türk turistler doları 13,50 liradan satın almakta, Türkiyeye gelen yabancı turistlerin doları ise 12,00 liradan bozulmaktadır. İthalât doları 9.00 lira (artı % 15 damga resmi), ihracat doları ise 9.00 lira (artı vergi iadesi) kurlarından muamele görmektedir. Böylece resmî 9.00 TL. = \$ 1.00 kurdan ayrılımlar ya vergi, ya vergi iadesi veya damga resmi gibi adlar altında ortaya çıkmaktadır. Buna ilâve olarak tarım kooperatiflerine verilen sübvansiyonlar, ithalâta şart koşulan teminat depositoları ve ikili anlaşmalarda gizli olan yüksek maliyetler yoluyla da, esasta, resmî kurdan uzaklaşmalar olduğu muhakkaktır.

6. Bu teferruat arkasında asıl olup bitenlerin şeması şöyle çizilebilir: Enflasyon ve sabit kambiyo kurları bir ex-ante ticaret (veya ödemeler) açığı meydana getirmiş, bu açığın bir kısmını baskı altına alma çabaları ise ex-ante açığın daha da büyümesine sebep olmuştur. Ex-ante açığın kısımları olan âşikâr açık ile bastırılmış açık arasında muhakkak bir ilişki olması gerekmez. Bir ülkenin âşikâr dış açığı olduğu halde bastırılmış açığı bulunmayabilir - meselâ dış yardım aldıkları halde liberal dış ticaret ve kambiyo siyaseti güden ülkelerde durum böyledir. Bunun tersi de olabilir. -Meselâ Harp içinde Türkiyede bir yandan altın ve döviz rezervleri artarken öbür yandan ithalâta karşı büyük bir talep fazlası olduğu gibi - Fakat, farklı bir açıdan bakılınca bu iki açığın, yani âşikâr açık ile bastırılmış açığın birbiri ile bağlantıları olduğu ve birbiri üzerinde etkin olabilecekleri görülür. Meselâ, toplam ex-ante açığı bu kadar büyük olmasa idi Türkiyenin şimdiye kadar aldığı miktarda dış yardım alabilmesi herhalde mümkün olmazdı. Kritik döviz darlıklarından doğan müşkül durumların, yardım veren ülkelerin davranışları üzerinde etkin olmuş olması çok muhtemeldir. Bunun iyi bir örneği 1958 deki konsolidasyon ameliyesidir. Bu ameliye ile 256 milyon dolar tutarındaki vâdesi gelmiş borç yükü ertelenmiştir. Türkiye kendini mâlî yönden böyle zor bir duruma sokmamış bulursa idi 256 milyon dolarlık (bağısız) yeni kredi mahiyetinde olan yüzde üç faizli bu kaynağın alınması herhalde mümkün olmaz idi. Öte yandan, görünürde döviz tasarruf etmek gayesi güden çabaların ex-ante açığın daha da büyümesine sebep olarak kendi maksatlarına aykırı bir durum yaratmış olması muhtemeldir.

7. Bu kendi kendini besliyen açık ile uygulanan kontroller, Türk ekonomisinin gelişme süresi içinde çok önemli rol oynamaktadır ve bu siyaset ve prensipler üzerinde şimdiye kadarkinden daha titizlikle durmak lâzımdır. İzlenen siyasetin - son zamanlarda gittikçe daha çok ilgi çeken - kaynak dağılımı bakımından önemi yanında, ülkenin dış bağımsızlığı, kırtasiyecilik meslesi ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri yönlerinden de incelenmesi gereklidir. Daha müşahhas olarak, izlenen siyaset ve prensiplerin Türk ekonomisine aşağıda sıralanan sebeplerle zararlı olduğu iddia edilecektir. Yazara göre, Türkiye'nin dış ticaret siyaseti,

a) Ekonominin tavizli dış finansmana olan bağıllığını artırmak;
b) Kaynakların dağılımında verimsizlik yaratmak;
c) Teferruatlı kırtasiyeciliğe ve kontrollere yol açarak lüzumsuz formalitelere, randımsızlığa, belirsizliğe ve belki de suisistimale sebep olmak;

d) Arzu edilmeyen iktisadî rant ve kârlar doğurmak suretiyle zararlı olmuştur. Bu noktalar aşağıda incelenecektir. Türkiye'nin gelişmesinin bu safhasında, dış ticaret sisteminin rasyonel esaslara dayandırılmasının ve bütünlük kazanmasının önemi belirtilecek ve bu hedeflere götürececek bir reform teklifi tartışmaya sunulacaktır.

II. Siyasetin Gayeleri

8. Türkiye'nin dış ticaret ve kambiyo siyaseti değerlendirilmek istenirken, dikkate alınması gereken noktaların başında ekonominin kendi kendine yeterliliği (*) hedefi, yani ne kadar süre daha dış yardıma muhtaç kalınacağı meselesi gelir. İktisadî yönden, dış yardım veya kredinin kullanılması sonucunda elde edilen verim, bu tâvizi elde etmenin maliyetinden yüksek olduğu sürece, yardım alan ülke bakımından net bir fayda var demektir. Ancak, iktisadî verimi ölçmek mümkün olduğu halde, tâvizli dış finansmanın maliyeti çok defa siyasi olduğu için, ölçüye pek gelmez. Şimdiye kadar Türkiye'nin aldığı dış yardımın Türkiye'nin büyüme ve refahına hizmet edip etmediği veya ne derece faydalı olduğu meselelerine girmeden, asıl cevaplandırılması gereken iki önemli soru, Türkiye'nin yardıma muhtaç durumunu sürdürmekte çıkarı olup olmadığı ile gelecekte bu yardımı almanın ne derece mümkün olacağıdır. Ben iki soruyu da olumsuz cevaplamak eğilimindeyim. Pazarlık çıplak haliyle ortaya koyulacak olursa, Türk halkının önümüzdeki yıllarda siyasi tâvizler bahasına tâvizli kredi veya

(*) Kendi kendine yeterlilik «viability» karşılığı kullanılmıştır; dış finansman ihtiyacının olmaması demektir. Her malı yurt içinde istihsal etmek (autarchy) anlamında kullanılmamaktadır.

yardım alma taraflısı olacağını sanmıyorum. Öte yandan, büyük işaretler, yardım veren ülkelerin siyasî tavizler karşılığında dahi tâvizli finansman vermeğe pek hevesli olmadıklarını göstermektedir. Böyle olunca, kanımca Türkiye önümüzdeki yıllarda büyük çapta yardım istememelidir ve istese de bunun gerçekleşme ihtimâli azdır. Bu açıdan bakılınca ekonominin kendine yeterlilik kazanma tarihini Birinci Plânda olduğundan daha sonraki bir tarihe atan İkinci Plân hedefleri (*) arzu edilir yönde olmadığı gibi gerçekçi de değildir.

9. Dışa bağıllığın azalması (daha az dış yardım) ekonomiyi ne yönde etkiler? Türkiye'nin çok daha fakir ve durgun bir ekonomisi olsa idi, dış yardımın azalmasının kalkınma hızı üzerinde önemli sonuçları olacağı iddia edilebilirdi. Dış finansmanın gayri safi millî hasılaya, hatta yatırımlara olan oranının düşüklüğü böyle bir ihtimâli zâyaflatmaktadır. Öte yandan, dış yardımın ithalâtımıza oranı gayet yüksektir ve dış yardımın dış ticaretimizdeki büyük önemini göstermektedir. Böylece, ekonominin dış finansmana ihtiyacının azaltılması, ex ante dış ticaret açığının daraltılması siyasetine bağlanıyor. Bu gün güdülen ve bastırılmış açığın daha genişlemesi sonucunu doğuran siyaset devam ederse, dış yardımda bir azalmanın en azından 1956 ve 1957 yıllarındaki kadar zararlı olacağı âşikârdır. Şu halde, yakın gelecekte ekonominin kendi kendine yeterliliğinin sağlanabilmesi için, dövizde talep fazlasını artırıcı siyasetten vazgeçilmesi gerekir. Başka bir deyişle, bu günkü talep fazlası sisteminin çok önemli bir maliyeti, ekonominin, gittikçe alınması zorlaşan dış finansmana muhtaç durumunun devam etmesi, hatta bu bağıllığın artmasıdır.

10. Kaynakların dağılımında verimlilik kıstası, yerli sanayiın korunması meselesi ile yakından ilgilidir. Birinci ve İkinci Plânlardaki ihtiyatkâr cümlelere rağmen Türkiye'nin bugün ayırimsız bir koruma siyaseti güttüğünde şüphe yoktur. Memlekette imâl edilen hemen hemen her mal ithal listelerinden - liberasyon listeleri, kota listesi veya anlaşmalı ülkeler listesi - çıkarılmaktadır. Bu aynı zamanda mutlak bir korumadır. İmâl edilen mallar himaye edilince, Türk lirasının değerinin yüksek tutulması ithal edilen Inputların maliyetlerini ucuzlatmaktadır. Böylece ithal edilen ham maddelere muhtaç, gayet yalınkat artı-değer yaratan montaj ve ambalaj endüstrileri teşvik edilmiş oluyor. Bunun, ham madde imâl eden endüstrilerin gelişmesini köstekliyeceği de tabiidir. Aynı zamanda mamûl veya mahsulleri aynı derecede korunmadığı halde inputları yerli sanayi mamûlleri olduğu için korunmuş ve dolayısıyla pahalı olan tarım ve ihracat faaliyetlerinin

(*) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı tavizli finansmanı ihtiyacının ikinci beş yıl bitişinde (1972) sona ereceğini öngörmüştü. İkinci Beş Yıllık Plân bu tarihi 1975'e ertelemiştir.

de olumsuz yönde etkileneceği muhakkaktır. Bu zorlamalı sanayileşmenin faydalarının, Türk halkı üzerine yüklenen çok büyük külfetleri telâfi edecek derecede olduğuna inanmak güçtür.

11. Böyle bir siyasetin sonuçları arzu edilir yönde olsa bile, bunun idamesi döviz ve ithalât imkânları ile sınırlıdır: büyük çapta dış yardım devam etmezse sanayiın şimdiye kadarki yapı ve tempoda genişlemesine imkân yoktur. Buna göre, güdülen koruma ithâl ikamesi siyaseti sadece topluma maliyet bakımından değil, kendi kendini idame ettiremeyecek bir gelişme olması sebebiyle de tenkid edilmelidir.

12. İktisat siyasetinden sorumlu Türk makamlarının, yardım veren ülkelerin davranışlarına bağımlılıklarının artmasına paralel olarak iş adamlarının Ankara'ya bağımlılıkları da artmıştır. Kontroller ve kararnameleler çoğalmıştır. Her altı ayda bir değişen prensiplerin günlük kararlardan pek farkı kalmaz. Dış ticaret ve kambiyo alanlarında mevcut kırtasî kuvvetlere son zamanlarda yeni bir ilâve geçen yıl kabul edilen Yetki Kanunudur. Buna göre Devlet Plânlama Teşkilâtı dış ticaret de dahil bir çok alanlarda daha geniş bir şekilde duruma göre farklılaştırma ve gözetme uygulayabilecektir. Müphem ve anlamsız ifadeler ve gelişmeler ihtiva eden Plânın bu kararlara nasıl bir yön verebileceğini görmek mümkün değildir. Hükümete bazı alanlarda gümrük vergilerini değiştirme ve ithal vergilerini taksitlendirme yetkisini veren daha önceki bir kanunun uygulanma tecrübesi, kullanılan kıstasların sathiliğini ortaya koymuştur. Tarım sübvansiyonları, ikili anlaşmalar ve farklı kurlar da aynı niteliktedir. Bütün bunlar talep fazlası meselesinin doğrudan doğruya ele alınmamasının sonuçlarıdır.

13. Türkiye'de ağaçlardan ormanı görebilmek için siyaset ve prensiplerin konsolidasyonu ve birleştirilmesi başlı başına bir başarı olarak kabul edilmelidir. Bilhassa dış ticaret ve kambiyo siyaset ve uygulaması konularında, genel bir çerçeveden yoksun, birbiri ile koordine edilmiş kararların alındığı bir ortamda bürokratların içine düşebilecekleri hataların sınırı yoktur. Döviz tasarrufu adı altında döviz normalden daha ucuz tutmak çabası ile döviz kayıplarına sebep olunabilir; lüks maddelerin tüketimini kısmak prensibi altında, lüks madde ithalâtı yasaklanmak suretiyle yerli lüks üretim teşvik-edilebilir; ve yabancılar sırtından yerli sanayiın korunması mazereti altında külfet, gerçekte başka yerli üretim alanları üzerine yüklenebilir.

14. Ankara'da muhteşem yazıhaneler arkasından hükmeden oteriteye benim itirazım sadece iktisadî verimsizlik sebebiyle değildir. Böyle bir sistemin benim hayat tarz ve anlayışım üzerindeki etkisini de hiç sevmiyorum. Meselâ, bir gün bir memur, benim artık Kanada viskisini tadmam gerektiğine karar veriyor ve ben istersem bir gram

olsun Seylân çayı getirtemez iken, gazetelerde devlet parası ile Kanada viskisi reklâmları yapıyor. Başka bir gün, başka bir memur, asıl turistler için ithal edilen yumuşak tuvalet kâğıdının konforundan faydalanmağa beni de lâıyk görüyor, halbuki biraz grafik kâğıdı getirtmek katiyen mümkün olamıyor. Bunlar belki bir insanın hayatında ufak şeylerdir, fakat işte asıl devletin karışmaması gereken ve fertlere bırakabilecekleri şeyler bu ufak kararlar olmalıdır. Böylece devletin büyük şeyler düşünmeğe de biraz zamanı kalır.

15. Herhangi bir iktisadî faaliyette inputlar düşük fiyat üzerinden kontrol edilir de mamûl fiyatları serbest bırakılırsa, hakedilmemiş bir gelir sayılabilecek iktisadî rant doğar. Türkiye'de yıllardır düşük tutulan kambiyo kuru ile enflasyon, ithalâtçılar ve sanayicilere böyle bir rantın gitmesine sebep olmuştur. İthalât rejimi, kotalar dağıtılırken bu rantların da dağıtıldığı bir sistem halini almıştır. O kadar ki çok kere ithalât permileri dağıtılır dağıtılmaz bu permilerin farkla el değiştirdiği görülmüştür. Bu sonuç hiç bir türlü şekilde savunulamaz. Hükümet tarafından otobüs, lâstik ve akümülatör satış fiyatlarının kontrole çalışılması yukarda sözü edilen sathî ve kısmî çabalara örnektir. İster nihai tüketim malı, ister yerli sanayi ham maddeleri olsun, maliyetleri denge seviyesi altında tutulan bu mallar piyasa fiyatından satılmaktadır. Bu fiyatları da denge altına indirmeği hedef tutan bir ameliye, tayınlama meselesini de halletmek zorundadır. Aksi halde, ne çeşit formalite koyulursa koyulsun iktisadî rantlar mevcut olacaktır. En katı plâncılar bile toptan tayınlama (retioning) sistemine taraftar olmayacaklarına göre, iktisadî rantları azaltmanın çaresi, kambiyo kuru ayarlanması veya vergi tedbileri ile ithalât maliyetlerini gerçekçi seviyeye çıkartmakta aranmalıdır.

16. Bu düşünceler muvacehesinde Türkiye'nin dış ticaret siyasetinde yapılacak reformun hedefleri şöyle ortaya koyulabilir:

- a) Dış finansman kaynaklarına bağımlılığın azaltılması;
- b) İktisadî kaynaklardan faydalanmanın artırılması ve kaynakların geliştirilmesi;
- c) Siyaset ve prensiplerin bütünlüğe kavuşturulması ve rastgele otorite kararları yerine devamlı prensiplerin koyulması;
- d) İktisadî rantların asgariye indirilmesi.

III. Bir Reform Teklifi

17. Yukarda sıralanan hedeflere ulaşmak için güdülebilecek siyaset ve prensipleri incelerken üzerinde fikir birliğine varılması en güç nokta, ikinci hedefe (b) götürecekt tedbirler bahsinde ortaya çıkacaktır. Gerek iktisatçılar, gerek iktisat siyasetinden sorumlu kimseler, kay

nak dağılımını iyileştirecek ve istihsal faktörlerinin gelişimini sağlayacak çareler üzerinde iki kampa bölünmüş durumdadırlar. Bölünme, yerli sanayiın dışdan gelecek rekâbete karşı korunmasını sanayileşmenin ön şartı sayanlarla, korumaya verimsizliğin kaynağı olarak bakanlar arasındadır. Bu münazara Seminerin başka bir oturumunun konusudur. Ben Türkiye'de uygulandığı şekliyle koruma siyaseti aleyhindeki tutumumu belirtmiş bulunuyorum. Bunu isbat etmek daha geniş araştırmaları gerektirir. Bununla beraber, aşağıda yapacağımız teklifin birinci kısmı bakımından koruma bahsi önemli değildir ve üzerinde ancak şu kadarla durmamızı gerektirir: Koruma amacı kabul edilse dahi maddî kontrollerin en iyi usul olmadığını kabul etmek şimdilik teklifimiz bakımından yeter. Gerçekten, iktisadî verimlilik yönünden, sübvansiyon verme yoluyla teşvikin, gümrük vergilerinden veya maddî kontrollerden daha iyi bir koruma aracı olduğu artık iktisat literatüründe genel olarak kabul edilmektedir. Burada yalnız bir adım daha öteye giderek maddî kontrollerin, gümrüklerden de daha kötü bir koruma aracı olduğunu, çünkü maddî kontroller uygulanırsa yerli sanayi koruma sebebiyle kendilerine yüklenilen külfetin (veya ödetilen bedelin) derecesinin halk tarafından anlaşılmasının zorlaştığını ileri sürmek istiyorum. İddianın bu kadarı makbul görülürse, yerli sanayiın korunması meselesi gümrük politikası bahsine bırakabilir.

18. Gümrük siyaseti veri olarak alınır, kambiyo kurunu gerçekçi bir seviyede ayarlamak ve ithalât üzerindeki - yasaklamalar ve kotalar gibi - maddî kontrolleri azaltmak, Türkiye'nin dış ticaret ve kambiyo siyasetinin rasyonelizasyonu yönünde atılan önemli bir adım olur. Bu, esas itibariyle, formaliteler ve kırtasiyecilik içinde boğulmuş bir alanda fiyat mekanizmasını işler hale sokmak demektir. Böyle bir reform bastırılmış açığı daraltacak, yıllar boyunca ihracattan alınan gizli vergiye son verecek ve Türk ekonomisinin kendi kendine yeterlilik kazanması tarihini yaklaştıracaktır. Fiyat teşviklerinin dış ticaret alanında neler yapabileceğine, sadece ihracatını 1959 da ondokuz milyon dolardan 1966 da 250 milyon dolara yükselten Güney Kore (*) gibi bazı ülkelerin tecrübelerine bakarak değil, fakat Türkiye'de 1958'e kadar duran hatta azalmaya yüz tutan ihracatın devalüasyondan sonra getirdiği artış olayı ile de şahit oluyoruz. Türkiye'nin, dış piyasalardaki rolünü yalnız pamuk, fındık, tütün ve incir kalemlerinden ibaret sayan olumsuz görüşten kurtulmanın zamanı gelmiştir. Meselâ turizm gelirlerinin kambiyo kurlarına karşı hassas olmaması için sebep yoktur.

19. Fiyat mekanizmasının işler hale getirilmesi, aynı zamanda, bir

(*) İlâve etmek gerekir ki, Kore'nin dış piyasalara sattığı mallar, mensucat, elbise, peruka gibi Türkiye'nin imâl ettiği ve kolaylıkla imâl edeceği mallardır.

yandan lüzumsuz formalite ve belirsizliği azaltırken, bir yandan da anormal rant ve kârları kısıacaktır. Kırtasiyecilik azalacaktır, çünkü teker teker malların tayinlanması ve dağıtılması formalitelerine lüzum kalmıyacaktır. Bu yolla, iktisattaki tarifi ile verimlilik büyük miktarda artacaktır; çünkü kota dağıtımında olduğu gibi bir malda stok birikirken başka bir malda kıtlık doğmasına imkân kalmıyacaktır. Belirsizlik azalacaktır; çünkü malların bulunması ya hep, ya hiç şeklinde değil, fakat daha ucuz veya daha pahalı olma şeklinde ortaya çıkacaktır. İthal edilen malların veya ithal edilen ham madde veya sermaye malları ile imâl edilen malların fiyatlarındaki yükseklik döviz fiyatındaki yüksekliği doğuracağından, yüksek kâr ve rantlar ithalâtçılara değil, ihracatçılara gidecek ve bu yolla teşvikler ithalâtı artırma yönünde değil, daha çok ihracatı geliştirme yönünde etkin olacaktır.

20. Türkiye'nin dış dünya ile alışverişinde fiyat mekanizmasını hâkim kılmak için üç meseleye çözüm yolu bulunması gereklidir:

- a) Gerçekçi bir kambiyo kuru **tayin etme** meselesi;
- b) Gerçekçi bir kambiyo kuru **devam ettirme** meselesi;
- c) İthalât üzerindeki maddî kontrolleri azaltma meselesi.

Aşağıda bir çözüm yolu teklif edilmektedir. Bu, esas itibariyle, biri sabit, öbürü serbest veya değişebilir (flexible) iki kurlu bir sistemle başlayarak yavaş yavaş tam serbest veya değişebilir (veya yüzgen = floating) kur sistemine geçişi ön görmektedir.

21. **Teklifin esasları şöyledir:**

a) Şimdiki ithalât rejimimizdeki tasniflere aşağı yukarı tekâbül eden üç sınıf ithalât listesi olacaktır: (i) aşağı yukarı şimdiki liberasyon listesindeki malları kapayan bir **sabit kur listesi** ; (ii) aşağı yukarı şimdiki kota tahsisli (mallar) listesindeki malları kapsayan bir **serbest kur listesi** ; (iii) şimdiki liste dışı kalan malları kapsayan bir **yasak mallar listesi** .

b) Sabit kur listesinden ithal edilen mallara uygulanan kambiyo kuru 13,50 TL. = \$ 1.00 olacaktır.

c) Serbest kur listesindeki mallar, ihracatçılardan satın alınan döviz sertifikaları ile ödenmek şartıyla, istendiği miktarda ithal edilebilecektir.

d) İhracatçıların, döviz kazançlarının yarısını ithalâtçılara veya sanayicilere döviz sertifikası şeklinde satmasına müsaade edilecektir. Hükümet bu sertifikaları her zaman resmî sabit kur üzerinden almağa razı olmak suretiyle serbest kurun 13,50 TL. = \$ 1.00 değeri altına düşmemesini sağlayacaktır. Bu sertifikalar her talep edene istenilen miktarda satılabilecek, fakat geçerlilikleri 15 gün olacaktır. Böylece sertifikaların spekülasyon konusu olmaları önlenecektir.

e) İhracatçı döviz kazançlarının öbür yarısı, şimdi olduğuna ben-

zer şekilde, 13,50 TL. = \$ 1.00 sabit kur üzerinden Merkez Bankasına devredilecektir.

f) İkili anlaşmalardaki mallar, hangi listede olduklarına göre, ya sabit kurdan veya serbest kurdan ithal edilecektir.

g) Bütün diğer dış ödeme işlemleri sabit kur üzerinden yapılacaktır.

h) İthalâtta damga resmi ve yüksek teminat depositoları kaldırılacaktır.

22. Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından hazırlanan 1968 yılı Programında 1968 yılı için öngörülen ihracat ve ithalât değerleri şöyledir: (*)

İHRACAT	Milyon Dolar	İTHALÂT	Milyon Dolar
Tarım ve hayvancılık ürünleri	409	Liberasyon listesi	360
Madencilik ve Taşocakçılığı	31	Tahsisli Mallar Listesi	240
Sanayi Ürünleri	100	İkili Anlaşmalar	100
		Proje Kredileri	100
		Özel Yabancı Sermaye	17
		Nato-enfrastrüktür	3
		Bedelsiz ithalât	15
Toplam	540		
		Toplam	835

Bu tahmine göre, ihracat değerinin yarısı, 270 milyon dolarlık döviz sertifikasının piyasaya çıkmasına imkân verebilir ve bu sertifikalarla da kota listesindeki mallar (240 milyon dolar) ithal edilebilir. Teker teker malların artık kotaya tabi olmadıklarını tekrarlamakta fayda var.

23. Yukarıda tasvir edildiği şekilde bir piyasa kurulduktan sonra ekonomide iki döviz kuru câri olacaktır: sabit kur ve serbest (veya değişebilir) kur. Serbest kur ihracatın yarısı ve serbest kur listesindeki ithalât için geçerli olacaktır; bütün öbür işlemler sabit kurla yapılacaktır. Ayarlanmalarından sonra serbest kur ile sabit kur arasındaki fark büyük olursa, sabit kur kısmındaki döviz mevcudunu dikkatle izlemek ve ona göre hareket etmek lâzımdır. Döviz veya altın rezervleri artmaya başlarsa, ihracatçıların serbest piyasada satabilecekleri döviz nisbeti biraz artırılır ve bu suretle serbest kurun biraz düşmesi sağlanır. Rezervler artmaz veya azalmaya yüz tutarsa, sabit kurun yeniden devalüe edilmesi yoluna gidilir. Bu sefer gerekli devalüasyonun derecesinin daha doğru olarak tahmin edilmesi mümkündür; çünkü azami seviye serbest kur değeri olacaktır. Ancak liranın değerini bu raddeye

(*) Devlet Plânlama Teşkilâtı, 1968 Programı, sh. 97.

kadar düşürmeğe lüzum yoktur. Devalüasyon, sabit kur sektöründeki talebi azaltarak, ihracatçıların döviz kazançlarının daha yüksek bir oranının serbest piyasaya kaydırılmasına imkân verir, bu ise serbest kuru düşürür. Şu halde serbest kurda bir devalüasyon neticesinde, iki kur arasındaki fark iki yönden de daralış gösterir.

24. İki kur arasındaki fark az ise, veya yukarda anlatılan tedbirlerle fark azaltmış ise, iki yönde programlı bir siyaset uygulanmağa başlanabilir: Bir yönde, yavaş yavaş tam bir serbest kur sistemine geçiş, öbür yönden de yavaş yavaş ithalât yasaklarının kaldırılması. Tam bir serbest kur sistemine geçiş, önce ihracat kazançlarının serbest kur piyasasına giden oranını artırmak ve buna paralel olarak sabit kur listesindeki bazı malları serbest kur listesine geçirmek şeklinde gerçekleştirilir. Daha sonra, diğer döviz muameleleri ve sermaye akımları da serbest-kur sistemine sokulur.

25. Serbest kurun asıl büyük faydası, enflasyonla yaşamak zorunda olan bir ülkede, geniş aralıklarla yapılan sert devalüasyonlar yerine kambiyo kurunun devamlı ve yavaş yavaş ayarlanmasını sağlayacak bir sistemi ikâme etmesindedir. Temeldeki hastalıktan, yani enflasyondan kurtulmak elbette tercih edilir. Ancak - Türkiye'de olduğu gibi çeşitli sebeplerle bu mümkün değilse, kambiyo kurunu sabit tutmaktansa yavaş yavaş ayarlama yoluna gitmek daha evlâdır. Serbest bir kambiyo kuru sistemi kabul edilmezse, hükümetler sık sık devalüasyon uygulamaktan çekineceklerdir. Uzun aralarla yapılan devalüasyonlar ise, 1958 de tecrübe ettiğimiz ve yakın bir gelecekte görmemiz muhtemel - gibi ızdıranlı olmaktadır. 1944 de Bretton Woods'daki Dünya Para Konferansında Amerika Birleşik Devletleri delegasyonunda Baş Teknik Müşavir ve İcra Sekreteri olan Mr. Bernstein gibi sabit kur sisteminin çok koyu bir taraftarı bile devamlı enflasyon baskısına maruz ülkelerde değişebilir kur sistemi uygulamanın yerinde olabileceği düşüncesindedir. Mr. Bernstein iki yıl önceki bir seminerde şöyle diyor: «Enflasyona maruz bir ülkede maliyet ve fiyatlar diğer sanayi ülkelerine kıyasla yılda yüzde 3 veya 4 kadar bir artış gösterse dahi, bu ülkeler sabit kuru muhafaza edemezler. Böyle bir durumda değişebilir kurun gerekmesi, sabit kur sistemindeki bir aksaklıktan dolayı değil, fakat böyle bir ülkenin sabit kurun gerektirdiği istikrar siyasetini idame ettirmek yeteneğinden yoksun bulunması yüzündendir (*).

26. Değişebilir kur sistemine yöneltlen bir çok itiraz, böyle bir

(*) *International Payments Problems*, p. 86-87. A Symposium sponsored by the American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1966.

sistemin belirsizlik doğuracağı ve spekülasyona yol açacağı iddialarına dayanmaktadır. Önce iyice anlaşılması gerekir ki değişebilir kur ile büyük oranlarda değişen kur demek değildir. Ekonomide serbest olarak beliren milyonlarca fiyatta ille büyük dalgalanmalar görülmediğine göre serbest piyasada döviz kurunun da büyük dalgalanmalar göstermesini beklemek için sebep yoktur. Üstelik, sorumlu makamlar mevsimlik dalgalanmaları düzeltmek için kambiyo dengeleme fonu gibi bir usule de başvurabilirler. Spekülasyon ihtimâli ise, bu teklifte öngörülen döviz sertifikalarını elde tutma zamanını 15 gün ile sınırlamak suretiyle asgariye indirilmiş oluyor.

27. Bu günkü kota rejiminden temizlenmiş gerçekçi bir kambiyo kuru ile işliyen bir sistemin, halen mevcut gümrük ve ithal yasakları muhafaza edilse dahi, şimdiki kontrol ve formalite keşmekeşinden çok daha rasyonel ve verimli sonuç vereceği şüphesizdir. Bununla beraber, ikinci bir yönde mutlak ithal yasaklarının azaltılması yönünden değerlendirmek gerekmektedir. Birinci olarak, ithal yasakları listesine herhangi yeni bir madde ilâve edilmemesi sağlanmalıdır. Bir sanayi kolunun korunması şart sayılıyorsa bu koruma sübvansiyon vermek veya gümrükleri artırmak yolu ile yapılmalıdır. İkinci olarak, yasak listesindeki malların büyük bir kısmı serbest kur listesine aktarılmalıdır. Her ne kadar Türk lirasının değerinin düşürülmesi, ithal mallarının maliyetini artırmak suretiyle böyle bir geçişi kolaylaştırabilir ise de, gümrüklerin seviyeleri, sağlanmak istenilen koruma derecesine göre tayin edilmelidir. İthal yasakları kaldırıldığı zaman gümrüklerin malın ithalini tam olarak önleyici yükseklikte olup olmaması meselesi iki ayı açıdan ele alınmak gerekir. Koruma hakkında görüşlerimiz ne olursa olsun, kısa sürede, şimdiye kadar yasaklanmış ithal malları üzerine koyacağımız gümrük vergisinin, o malların ithalâtını önleyecek yükseklikte olması şarttır. Çünkü yüksek koruma duvarları arkasında kurulmuş millî sanayiinin bir gecede hurdaya çıkarılması hiç bir hesaplara doğru görülemez. Ancak, ithalâtın yerli sanayie anormal kâr ve rant bırakacak derecede önlenmesi için de sebep yoktur. Uzun sürede ise güdülecek siyasetin sadece iktisadî düşünceler yanında, Türkiye'nin Avrupa Ortak Pazarına katılması gibi siyasî yönleri de olan gelişmeleri de göz önünde tutması gerekir ki bu da Seminerde ayrı bir konu olarak tartışılacaktır.

PARANIZ KIYMETLİDİR

Onu,

TOPRAĞA GÖMECEĞİNİZ
YERDE

BANKAMIZDA DEĞERLENDİRİNİZ

TÜRKİYE
EMLÂK **KREDİ**
BANKASI

MEVDUATIN ÖNEMİNE DAİR

Necdet DURAKBAŞA

Sayın Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'nun Banka Dergisi Temmuz/1968 sayısında yayınlanan «Gelişmemiş Ekonomilerde Mevduat Ne Ölçüde Önemlidir?» makalesindeki görüşleri, birçok başkaları gibi, özellikle bankacılarımızın tenkit ve tepkilerine yol açtı. Hatiboğlu bu makalesinde gelişmemiş ekonomilerde mevduatın sanıldığı kadar önemli olmadığını ileri sürmekte idi.

Sayın Hatiboğlu'nun, özellikle Bankacılık Sistemimiz, Sistemin sorunları ve bu sorunların çözüm yolları üzerindeki görüşlerini, bir uygulayıcı olarak, genellikle paylaşmışımdır. Hatiboğlu'nun gerek «Türkiyede Bankacılık» (*) eserindeki, gerekse bu Dergide, seminer ve konferanslarda savunduğu görüşler, önceleri büyük tepkileri üzerine çekmiş; fakat daha sonra zaman bunların gerçek değerini ortaya koymuştur. O kadar ki, son zamanlarda tertiplenen Bankacılık Seminerleri ve bankacılık konuları ile ilgili toplantı ve tartışmalarda bu görüşlerin büyük bir taraftar kütlesince paylaşıldığı görülmektedir.

Zaman zaman Hatiboğlu'nun çıplak gerçeği de yansıtırsa bankacılığımız üzerindeki fikirlerinin neden böylesine tepki yarattığını kendi kendime düşünmüşümdür. Vardığım sonuç şu oldu:

1) Yurdumuzda bankacılık, son yıllara kadar, içine fazla kapalı, dokunulması sakıncalı bir sistem olarak düşünülmüştür. Bu görüşe göre, bankacılık üzerindeki açık tartışmalar, tenkitler hassas olan bu sistemi zedeleyebilir. Bu bakımdan bankacılığımızın tetkik ve tenkidi önceleri çok yadırganmıştır. Bu tutumun aksaklığı ortadadır. Yurt içinde her kurum, Yurdun, halkın yararına olduğu ölçüde var olmağa hak kazanır. Bankacılık sistemi Yurt kalkınmasında önemli bir araçtır ve bu araç Yurt kalkınmasında hizmet amacına yararlığı ölçüsünde saygıya değerdir. Bu açıdan, iktisadi kalkınma bu önemli aracı ihmal edemez.

Yine bu hatalı anlayışın taraftarları arasında rahatını bozmak istemiyen bazı «koltuk sahipleri» vardır. Ama, bu hatalı tutum, bugün, hemen hemen geniş ölçüde terkedilmiştir.

2) Yurdumuzda bankacılık -yine son zamanlara kadar- para alım

(*) İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, Bası: 1964

satımında basit bir tezgâhtarlık olarak görülmüştür. Bu düşünüşteki kimseler bankaların en yüksek sevk ve idare kademelerine kadar sızmışlardır. Bunlara iktisadi kavrayış çerçevesinde banka sorunlarını anlatmak zor olmuştur. Anlayamayan bir kimsenin tepkisi mümkün ve tabiidir.

3) Hatiboğlu yazılarında çok girift konuları açık, sade bir üslupla ortaya koymakla birlikte, boşluklar bırakmakta ve bazı önemli noktaları gösterebilmek için, bunları fazla sivriltmekte, bu noktalar etrafındaki örgüyü ise yeterince işlememektedir.

Bu konuda zaman zaman kendisiyle görüşmelerimiz olmuştur. O bu hususu kabullenmekte ve şöyle savunmaktadır:

«Yurdumuz bankacılığının o kadar önemli bazı mes'eleleri vardır ki, ben önce bu mes'eleleri alabildiğine şiddetle belirtmek çabasındayım. Bu mes'eleleri böylece ortaya serebilmek için de daha az önemli hususları ihmâl ediyorum.

Öteyandan, uzun yazıları okumaya okuyucular hevesli bulunmadıklarından, ikinci derecede önemli bir kısım unsurları atlayarak, kestirmeden temel mes'eleleri ele almak bana daha uygun geliyor.»

Bu savunma yolu, başlangıç için oldukça tutarlı görünse de, bu gün aynı savunmaya yaslanmaya imkân yoktur. Çünkü, bankacılığımızın sorunları -kendisinin de büyük katkısı ile- ortaya konmuştur; hudutları bellidir. Şimdi kimse bankacılığımızın tam sıhhatte olduğunu iddia etmemektedir. Kimse bu günkü sistemin Yurt kalkınmasına en iyi şekilde hizmet ettiğini ileri sürmemektedir. Gerek kaynak tedarikinde, gerekse bunların kullanılışındaki aksaklıklar kabullenilmektedir. Özellikle, bankacılık sisteminde toplanan imkânların, iktisadi kalkınmamıza daha çok yararlı şekilde kullanılması zorunluğu ortaya konmuştur. Yi-ne, çoğu kimse, bu gün, bankacılığımızın hovardaca pahalılığı, çok banka çok sube furyasının yarattığı sakıncalar, ikramiyeciliğin uygunsuzluğu üzerinde birleşmiştir. Çek kullanılışının geliştirilmesinin faydasında hemen herkes aynı görüşü paylaşmaktadır. Bunlar gibi, bankacılığımızın bellibaşlı sorunları üzerindeki ortak görüşleri daha da sıralamak mümkündür. Ama sanıyorum ki; demek istediğimi belirtebildim.

Belki burada dokunulabilecek önemli bir husus; çoğu II. Beş Yıllık Plân ve Yıllık Programlara da geçen bu görüşlerin henüz sür'atle uygulamaya konulamayaşadır. Ancak, önümüzdeki yıllar hesabına şimdiden kötümser olmak için de bir sebep yoktur.

4) Nihayet, Hatiboğlu, bazı yazılarında herkesi ileri derecede «iktisat teorileri» ile hemhâl saymakta, bunu istemektedir. Oysa ki, durum böyle değildir ve böyle olması da beklenemez.

Bu açıklamalardan sonra, Sayın Hatiboğlu'nun yazımızın başında sözünü ettiğim makalesine geliyorum. Bana göre, bu makalede yukarıda 3 ve 4. maddelerde dokunduğum özellikler yoğun şekilde mevcuttur ve o yüzden yazı gereği gibi anlaşılammakla, yanlış tefsirlere uğramakta ve

haklı tepkileri üzerine çekmektedir. Sonra, «teori uygulama içindir. Gerçeklerimizle bağdaşmayan veya gerçeklerimizi aydınlatmada yararlı olmayacak teoriden kime ne?» denemez mi?

Ben bu yazımda Sayın Hatiboğlu'nun makalesindeki görüşleri ayrı ayrı ele alacak değilim. Ancak, birkaç önemli noktaya, değinmek istiyorum. Öyle ki, belki işaret edeceğim bu birkaç nokta, Hatiboğlu'nun yazısının anlaşılmasında faydalı, ya da yeni bir açıklamaya vesile olur.

1) Herşeyden önce, şüphesiz ki, Hatiboğlu ayrı ayrı bankalar açısından mevduatın önemini inkâr etmemektedir; kastı bu değildir. Nasıl inkâr edebilir ki, kendisi bir iktisat profesörü olduğu kadar bir işletmecidir. Üstelik bankacılığın tatbikatında da bulunmuştur. Elbette, özellikle, «Ticaret Bankaları» için mevduat çok önemlidir ve bunun içindir ki, bu bankalara aynı zamanda, «Mevduat Bankaları» denilmiştir.

2) Millî ekonomi açısından, millî gelirden istihlâke gitmeyen imkânların iyi bir şekilde değerlendirilmesinde bankacılık sistemimiz -Sermaye Piyasası da Yurdumuzda yeterince gelişmediği için- bellibaşlı bir araç olarak görülmektedir. Acaba Sayın Hatiboğlu bankacılığımızı bu açıdan mı yetersiz bulmakta ve tenkit etmek istemektedir? Yazısının sonundaki; «Bankalarımız mevduat üzerinde durmaktansa daha önemlisi, gelişen ekonomimizin ihtiyaçlarını karşılayan müesseseler haline gelmeğe gayret etmelidirler» temennisinden maksat bu mudur? Bankalarımız, kendisinin dilediği şekle nasıl geleceklerdir?

3) Bir de terminolojiden doğan anlam farklarına işaret etmek gerekmektedir.

Bilindiği gibi bankalarımızda tasarruf mevduatı, belirli özellikleri olan bir mevduat nev'idir. (Ya da öyle olması beklenir) İktisatçı dilinde, mevduattan gerçek yatırıma gitmeyen kısım «tasarruf» sayılmamaktadır. Yani, buradaki «tasarruf mevduatı» deyimi ile «tasarruf» deyiminin ve daha geniş anlamda kullanılan «tasarruf etmek, tasarrufda bulunmak» deyimlerinin birbirinden ayrılması icap etmektedir.

4) Millî gelir istihlâke, yatırımlara ve -Hatiboğlu'na göre, Yurdumuzda ihmâl edilebilir ölçüde- saklanmaya (iddihara) gidecektir.

Bankacılık Sistemimiz millî gelirin istihlâk ve yatırımlara gidecek kısımlarında tesirli olamaz mı? Sayın Hatiboğlu'nun yazısı bu konuda da bize bir ışık tutmamaktadır.

5) Prof. Hatiboğlu'nun yazısındaki teorik izahların Yurdumuza uygulanışına dair düşünceler daha da müphemdir. Şu paragrafı ele alalım:

«Şimdi, yukarıki teorik izahların ışığında Türkiyedeki duruma bir göz atalım; yıllardanberi Türkiyede bir talep noksanlığı değil, bilâkis bir talep fazlalığı vardır. Yukarıdaki harflerle ifade edilmek istenirse D daima Y den (*) yüksektir. Bunun sebebi Merkez Bankasının emisyon hacmini devamlı olarak artırması, belirtisi ise,

(*) D : Demand (talep)

Y : Yield (Millî gelir)

fiyatların devamlı olarak yükselmesidir. Bu talep şişkinliği varken ve görebildiğimiz gelecekte devam etmesi muhtemelken halkın tasarruflarının bankaya gelmemesi milli ekonomi bakımından hiçbir mana ifade etmez.»

Söz konusu paragrafta hüküm kısmına varmak için, ilk kısımda verilen izahat yeterli görünmemektedir. Hatiboğlu, Yurdumuzda istihlâk temâyülü bu kadar büyük olduğu müddetçe, mevduat bankacılık sisteminin eline geçmiş geçmemiş bunun millî ekonomi açısından önemi ne ölçüde büyük olabilir? mi demek istemektedir. Böyle diyorsa, neye dayanarak diyor ve teklif ettiği çareler nelerdir? Bu durumda, Bankacılık Sistemimize nasıl bir görev düşmektedir? Bu görevi yapabilmek üzere izlenecek yollar nelerdir?

Görüldüğü gibi, bir tek paragraf bile birçok soruları ve açık kapıları zihinlere takmaktadır.

Sayın Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'nun düşüncelerini daha etraflı ve belirli şekilde ortaya koyarak Bankacılığımıza ve iktisadî gelişmemize yardımcı olmasını beklemek hakkımızdır.

Ascota

MUHASEBE ve HESAP
MAKİNALARI

Olympia

YAZI ve HESAP MAKİNALARI

Anker

YAZAR KASALARI

Yukarıdaki makinaların Türkiye Genel Mümessili olan firmamız bunların muntazam bir şekilde tamir ve bakımı için İstanbul Merkezimizden başka aşağıdaki şehirlerde de mütehasıs teknisyenler idaresinde Bakım Servislerini Sayın Müşterilerinin hizmetine arzettiğini bildirmekle şeref duyar.

BÜROMAKİNA

TİCARET ve SANAYİ LİMİTED ŞİRKET

Bankalar Caddesi 54 Karaköy — İstanbul

Tel : 44 21 19 — 49 77 81

Ankara :

Sümer Sokak 7/4
Yenişehir

Tel : 12 83 10

İzmir :

Fevzipaşa Bulvarı 13,
Banco di Roma üstü

No. 201 - 202

Tel : 33 27 3

Adana :

Abidin Paşa Cad.
10. Sokak No: 119

Tel : 64 15

Başarınız ve istikbaliniz

tutumlu ve isabetli kararınıza bağlıdır.

Türkiye Vakıflar Bankasında

açtıracığınız her hesap

buyolda sizin için

en büyük şanstır.

Türkiye
Vakıflar
Bankası

BİRİNCİ BEŞ YILLIK PLÂN DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE BANKA KREDİLERİ

Tarık B. SESYILMAZ
(Başbakanlık Müşaviri)

I. Giriş :

Milli Ekonominin gelişmesi üzerinde para ve kredi hacminin oynadığı rol büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple, Hükümetler, hemen daima para ve kredi piyasasının düzenlenmesi konusuna yakın bir ilgi göstermişler ve zaman zaman da bu alana müdahaleden geri kalmamışlardır.

Merkez Bankalarının emisyon ve reeskont politikaları, genellikle, ekonominin gidişine ve bankalar sisteminin işleyişine yön vermede önemli etki yapmıştır.

Bununla beraber, bir ülkenin ekonomisini moneter tesirler dışında başka bir çok faktörlerin de tesiri altında bulundurduğu bir gerçektir.

Ekonomik ve ekonomik olmayan diye iki grupta toplayabileceğimiz bu faktörler aynı zamanda bankaların kredilerini belirli bir ölçüde etkileri altında tutmaktadır.

Böylece, banka kredileri bir yandan devletin para ve kredi politikasının, öte yandan ekonominin yapısı ve gelişmesi üzerinde rol oynayan ekonomik ve ekonomik olmayan başka faktörlerin etkisi altında bulunmakta; fakat aynı zamanda iktisadi gidişin en etkili faktörlerinden birini teşkil etmektedir.

Bu düşünceyle, Türkiye'de banka kredilerinin Birinci Beş Yıllık Plân Dönemindeki gelişmesini, yapısal değişikliklerini ve çeşitli faktörlere dağılışını gözden geçirmeyi faydalı buluyoruz.

II. Banka Kredilerinin Genel Gelişmesi :

T. C. Merkez Bankası ve Devlet Yatırım Bankasının kredileri ile bankalararası krediler hariç, 1963 - 1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş

Yıllık Plân Döneminde Türkiye’de banka kredileri %125,5 oranında bir gelişme sonucunda 31/12/1967 de 23.368 milyon liraya yükselmiştir. Plân dönemi içinde en fazla artış, %25,4 oranındaki gelişme hızı ve 4.091 milyon lira ile 1966 senesinde meydana gelmiş; buna karşılık en yavaş çoğalma da %13,9 artış sür’ati ve 1.558 milyon lira ile 1964 yılında müşahade edilmiştir.

Tablo: I, banka kredilerinin Plân dönemindeki bu gelişmesine toplu bir bakış vermektedir.

Tablo: I
Türkiye’de Banka Kredilerinin
Genel Gelişmesi
(Milyon TL.)

Yıllar	Yıl sonu miktarı	Yıllık Artış	Artış hızı %
1962	10.362	—	—
1963	11.886	1.524	14,7
1964	13.444	1.558	13,9
1965	16.100	2.656	19,7
1966	20.191	4.091	25,4
1967	23.368	3.177	15,7

Kaynak: T. C. Merkez Bankasının Aylık Bülteni 1968/4-5’den alınan rakamlara göre tarafımızdan tertiplenmiştir.

Öte yandan aynı dönem içinde tedavüldeki banknot ve ufaklık para toplamının %99,1 ve mevduat miktarının %117,,0 oranlarında arttığı dikkate alınır, kredilerdeki gelişmelerin gerek para hacmi gerek mevduat miktarından daha hızlı cereyan ettiği ve kredilerin artışında mevduat hareketlerinin emisyondaki çoğalmalardan daha etkili rol oynadığı ifade edilebilir.

III. Resmî ve Özel Sektör Kredileri :

Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde gerek resmî gerek özel sektöre açılmış banka kredileri devamlı bir artış trendi çizmişlerdir. Bununla beraber, özel sektöre açılmış kredilerdeki gelişmeler resmî sektör kredilerinden daha hızlı bir seyir göstermiştir. Nitekim, 1963-1967 dönemi içinde özel sektör kredileri %131,1 oranında ve 10.229 milyon liralık artışla 31.12.1967 de 20.591 milyon liraya yükselirken, resmî sektöre açılmış krediler aynı devre sonunda 2.777 milyon liraya çıkmış ve beş yılda %91,4 oranında bir hızla 1.326 milyon lira fazlalaşmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda da, 31/12/1962 - 31/12/1967 tarihlerinde toplam banka kredilerinde resmî ve özel sektöre açılmış kredilerin payları değişmiş ve özel sektöre açılmış kredilerin payı %86,0 dan %88,1’e yükselirken, resmî sektöre açılmış kredilerin hissesi %14,0 den %11,9 a düşmüştür.

Öte yandan, sözü geçen dönemde özel sektör kredileri en hızlı gelişmeyi %29,9 oranında 4.056 milyon liralık artışla 1966 yılında ve en yavaş gelişmeyi de %13,0 oranında 1.322 milyon lira çoğalışla 1964 yılında göstermiştir. Buna karşılık, resmi sektöre açılmış krediler 1966 yılında 35 milyon lira artarak sadece %1,4 oranında bir gelişme göstermiş, 1965 senesinde ise 578 milyon lira fazlaşmış ve artış hızı %28,5 ile beş yıllık dönemin en yüksek seviyesine erişmiştir.

Resmî ve özel sektöre açılmış banka kredilerindeki bu gelişmeler, aşağıdaki Tablo: II'de topluca gösterilmiştir:

Tablo: II
Türkiye'de Banka Kredilerinin
Resmî ve Özel Sektöre
Dağılışı
(Milyon TL.)

Yıl Sonu	Resmî Sektör	%	Özel Sektör	%
1962	1.451	14,0	8.911	86,0
1963	1.725	14,5	10.161	85,5
1964	1.961	14,6	11.483	85,4
1965	2.539	15,8	13.561	84,2
1966	2.574	12,7	17.617	87,3
1967	2.777	11,9	20.591	88,1

Kaynak: T. C. Merkez Bankası Aylık Bülteninin 1968/4-5 numaralı nüshasından alınan rakamlara göre tarafımızdan tertiplenmiştir.

IV. Resmî ve Özel Sektöre Açılmış Kredilerin Yapısı :

Resmî ve özel sektöre açılmış kredilerin yapısında 1963-1967 Plân Döneminde önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Aşağıda her iki sektör kredilerinin göstermiş olduğu yapısal değişimler ayrı ayrı belirtilmiştir:

a) Resmî Sektöre Açılan Krediler :

Resmî sektöre açılmış olan banka kredilerinin Birinci Beş Yıllık Plân Dönemi içinde özellikle ekonomik amaçlı teşebbüslere yönelmiş olduğu görülmektedir. Gerçekten, sözü geçen dönem içinde resmî mâli sektöre açılmış banka kredilerinin %18,3 oranında bir gelişme sonucunda 1.194 milyon liradan 1.413 milyon liraya yükselmesine karşılık, resmî ekonomik sektöre verilmiş olan krediler %430,7 oranında bir hızla artarak 257 milyon liradan 1.364 milyon liraya çıkmıştır. Böylece de, resmî özel sektöre açılmış kredilerde mâli amaçlı kredilerin payı %82,3 den %50,9 a inerek büyük ölçüde azalma gösterirken, ekonomik amaçlı kredilerin hissesinde dikkati çeken bir artış meydana gelmiş ve %17,7 den %49,1 e yükselmiştir.

Öte yandan, resmî sektöre açılmış mâli kredilerin özel idare ve belediyelere verilen kısmında devamlı bir artış meydana gelmiş ve kredi tutarı beş yıl içinde 336 milyon çoğalarak 1967 yılı sonunda 1.304 milyon lirayı bulmuş olduğu halde, genel ve katma bütçeli dairelere açılmış kredi miktarı 216 milyon liradan 109 milyon liraya düşmüştür. Bunun sonucunda da, 1963-1967 Plân Dönemi başında resmî mâli sektörde %81,1 oranında payı bulunan özel idare ve belediyelere açılmış kredilerin önemi dönem sonunda %92,2 ye çıkmış, genel ve katma bütçeli dairelere açılmış kredilerin hissesi %18,9 dan %7,8 e düşmüştür.

Resmî ekonomik sektöre açılmış kredilerde de iktisadî devlet teşekküllerine verilmiş olanlar 1963 - 1967 Döneminde % 18,40 gibi son derece büyük bir hızla gelişerek 31.12.1967 de 582 milyon liraya yükselmiş, buna karşılık yarı resmî ortaklıklara açılmış krediler %244,4 artarak 782 milyon liraya çıkmıştır. Bundan dolayı da, iktisadî devlet teşekküllerine açılmış kredilerin resmî ekonomik sektöre verilen kredilerdeki payı %11,6 dan %42,6 ya çıkarken, yarı resmî ortaklıklar kredilerinin hissesi %88,4 den %57,4 e düşmüştür.

Tablo: III. resmî sektöre açılmış kredilerin gelişmesine ve gösterdiği değişikliklere toplu bir bakış vermektedir.

Tablo: III
Resmî Mâli ve Ekonomik Sektöre Açılmış
Banka Kredilerinin Gelişmesi
(Milyon TL.)

	1962	1963	1964	1965	1966	1967
I. Resmî Mâli Sektör						
Genel ve Katma	1.194	1.221	1.324	1.410	1.504	1.413
Bütçeli Daireler	216	167	151	166	221	109
Özel İdare ve Belediyeler	968	1.054	1.173	1.244	1.283	1.304
II. Resmî Ekonomik Sektör	257	504	657	1.129	1.070	1.364
İktisadî Devlet Tşk.	30	28	224	323	443	582
Yarı resmî ortaklıklar	227	476	413	806	627	782
T o p l a m (I ve II)	1.451	1.725	1.961	2.539	2.574	2.777

Kaynak: T. C. Merkez Bankası Aylık Bülteni, Nisan-Mayıs 1968.

b) Özel Sektöre Açılan Krediler :

Bankaların özel sektöre açmış oldukları krediler T. C. Merkez Bankası tarafından ziraî krediler, sınaî krediler, mesken inşaat kredileri, küçük san'at ve esnaf kredileri, ticarî krediler ve başkaları olmak üzere 5 grup halinde toplanmış bulunmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde her birinde devamlı artış trendi çizen kredilerin her gruptaki gelişme temposu oldukça farklı bir se-

yir göstermiş ve küçük san'at ve esnaf kredilerinin %219,6 oranda artmasına karşılık, mesken inşaat kredileri beş yılda sadece %64,3 çoğalmıştır. Sanayi bankaları kredileri %212,2; tarım kredileri %184,2 ve ticari-karma kredileri ise %117,5 oranında gelişme göstererek artış hızı bakımından bu gruplar arasında yer almışlardır.

Ancak, Plân Dönemindeki bu gelişmeler her kredi grubunun özel sektöre açılmış krediler toplamındaki paylarının değişmesine sebep olmuşsa da, kredi gruplarının önem sıraları dönem sonunda da aynı kalmıştır.

Nitekim, ticari-karma krediler özel sektöre açılan krediler içinde 1967 yılı sonunda da 11.554 milyon lira ve %56,1 oranında payla (1962: 5310 milyon ve %59,6) baş yeri muhafaza etmiş, bunu 5.551 milyon lira ve %27,0 payla (1962:1953 milyon ve %21,9) tarım kredileri, 1.858 milyon lira ve %9,0 payla (1962:1.131 milyon ve %12,7) mesken inşaat kredileri, 1.043 milyon lira ve %5,1 payla (1962:334 milyon ve %3,7) sınaî krediler izlemişler; küçük sanat ve esnaf kredileri ise, en hızlı artışı göstermesine rağmen, 585 milyon lira ve %2,8 oranında bir payla yine en önemsiz kredi grubu niteliğini taşımıştır.

Özel sektöre açılmış her kredi grubuna ait kredilerin Birinci Beş Yıllık Plân Dönemindeki gelişmesi aşağıda Tablo: IV'de gösterilmiştir.

Tablo: IV
Özel Sektöre Açılmış Kredilerin
Gruplardaki Gelişmesi
(Milyon TL.)

Kredi grupları	1962	1963	1964	1965	1966	1967
I. Tarım kredileri	1.953	2.408	2.991	3.206	4.531	5.551
II. Sınaî krediler	334	385	485	593	817	1.043
III. Küçük san'at ve esnaf kredileri	183	202	247	312	427	585
IV. Mesken inşaat kre.	1.131	1.294	1.528	1.658	1.768	1.858
V. Ticari-karma kredileri	5.310	5.872	6.232	7.792	10.074	11.554
Toplam	8.911	10.161	11.483	13.561	17.617	20.591

Kaynak: T. C. Merkez Bankası Aylık Bülteni 1968/4-5.

V. Kredilerin Veriliş Şekline Göre Bölünüşü :

Bankaların resmî ve özel sektöre açmış oldukları kredilerin veriliş şekli yönünden bölünüşünü incelediğimiz zaman, Birinci Beş Yıllık Plân Dönemi içinde aşağıdaki gelişme ve değişikliklerin meydana geldiğini görmekteyiz.

1967 sonunda 9.752 milyon liraya yükselmiş olan borçlu cari hesaplar toplam kredi hacminde %41,7 oranında bir paya sahip bulunmakta ve her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de bankalar tarafından öbür

kredi kullandırma şekillerine tercih olunmaktadır. Bununla beraber, 1963 - 1967 döneminde bankaların borçlu cari hesap şeklinde açmış oldukları kredilerin, %113,1 oranında bir artış göstermesine rağmen, banka kredilerindeki genel gelişme daha hızlı seyrettiğinden, toplam kredi hacminde 1962 yılında %44,2 olan payının biraz gerilemiş olduğunu da belirtmek isteriz.

Diğer taraftan, borçlu cari hesaplar açılarak kullandırılmış olan krediler açık krediler, kefâlet karşılığı krediler ve maddi teminat karşılığı krediler olarak üç tali grupta toplanmakta ve bunların herbiri farklı gelişmeler göstermiş bulunmaktadır.

Beş Yıllık Dönem içinde açık kredilerin %98,2 oranında ve 2.255 milyon lira artarak 4.550 milyon liraya ve teminat karşılığı kredilerin %125,5 oranında ve 2.530 milyon lira çoğalarak 4.545 milyon liraya yükselmesine karşılık, kefâlet karşılığı krediler daha hızlı bir tempoda gelişmiş ve %146,0 fazlalaşarak 267 milyondan 657 milyon liraya yükselmiştir.

Böylece, beş yıl içinde borçlu cari hesaplarda açık kredilerin payının %50,1 den %45,6'ya düşerek azalmasına karşılık, kefâlet karşılığı kredilerin hissesi %5,8 den %6,8'e ve teminat karşılığı kredilerin payı da %44,1 den %45,6 ya yükselmiştir.

Bankaların iskonto kredileri Plân Döneminde %90,9 oranında artarak 1.163 milyon liradan 2.220 milyon liraya yükselmiştir. Bu gelişme, banka kredilerinin genel artış hızından daha yavaş olduğundan senet iskontosu suretiyle açılmış kredilerin toplam kredi hacmindeki önemi %11,2 den %9,5'e düşmüştür.

Buna karşılık, Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde %147,1 oranında bir gelişmeyle 917 milyondan 2.166 milyon liraya çıkan avansların banka kredilerindeki önemi artmış ve %8,8 den %9,3'e yükselmiştir.

Aynı şekilde, banka kredilerinin genel gelişme temposundan daha hızlı bir tempoda artan ve beş yıllık dönemde 193 milyondan 585 milyona yükselen küçük san'at ve esnaf kredileri, 1953 milyondan 5.551 milyon liraya çıkan tarım kredileri ile 334 milyondan 1.043 milyon liraya ulaşmış bulunan sanayi bankaları kredilerinin banka kredilerindeki payları da sırasıyla %1,8 den %2,5 e, %18,8 den %23,7 ye ve %3,2 den %4,5 e çıkmıştır.

Nihayet, ipotek karşılığı kredilerdeki gelişme toplam banka kredilerine göre daha yavaş bir hız gösterdiğinden, Birinci Plân Döneminde 1.410 milyon liradan 2.051 milyon liraya yükselmiş olan bu kredilerin genel kredi hacmindeki payı %13,6 dan %8,8 e inmiştir.

Banka kredilerinin kullanım şekillerine göre bölünüşü ve her kredi nev'indeki gelişmeler Tablo: V de belirtilmiştir:

Tablo: V
Banka Kredilerinin
Veriliş Şekillerine Göre Bölünüşü
(Milyon TL.)

	1962	1963	1964	1965	1966	1967
I. Senetler Cüzdanı	1.163	1.215	1.245	1.595	1.934	2.220
II. Avanslar	917	994	1.274	1.566	1.877	2.166
III. Borçlu Cari Hesaplar	4.577	5.272	5.551	7.015	8.658	9.752
Açık Krediler	2.295	2.536	2.884	3.479	4.154	4.550
Kefâlet Kar. Kre.	267	291	306	405	610	657
Teminat Kar. Kre.	2.015	2.445	2.361	3.131	3.894	4.545
IV. Küçük San'at ve Esnaf Kredileri	183	202	247	312	427	585
V. İpotek Kar. Kre.	1.235	1.410	1.651	1.813	1.947	2.051
VI. Tarım Kredileri	1.953	2.408	2.991	3.206	4.531	5.551
VII. Sınai Krediler	334	385	485	593	817	1.043
Toplam (I-VII)	10.362	11.886	13.444	16.100	20.191	23.368

Kaynak: T. C. Merkez Bankası Aylık Bülteni 1968/45.

VI. Sonuç ve Düşünceler :

Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde banka kredilerinin göstermiş olduğu gelişmeler ve yapısal değişiklikler hakkında yukarıda yapmış olduğumuz açıklamaların incelenmesinden de anlaşılacağı üzere;

a) Plân Döneminde banka kredileri emisyon hacmi ve mevduat-taki gelişmelerden daha hızlı artmıştır. Kredi hacmindeki genişleme üzerinde mevduatın emisyon miktarına nazaran daha çok etki yapmış olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan, banka kredilerinin beş yıllık dönemde %37,8 oranında artan gayrı safi milli hasıladan daha hızlı bir gelişme gösterdiği tesbit edilmiştir.

b) Krediler, Beş Yıllık Dönem içinde ilk üç yılda resmî sektör lehine, sonraki iki yılda ise özel sektör lehine gelişmeler göstermiştir. Bununla beraber, Plân Dönemindeki genel sonuç özel sektöre yönelme şeklinde olmuş ve özel sektöre açılan kredilerin toplam kredi hacmindeki payı %86,0 dan %88,1 e yükselmiştir.

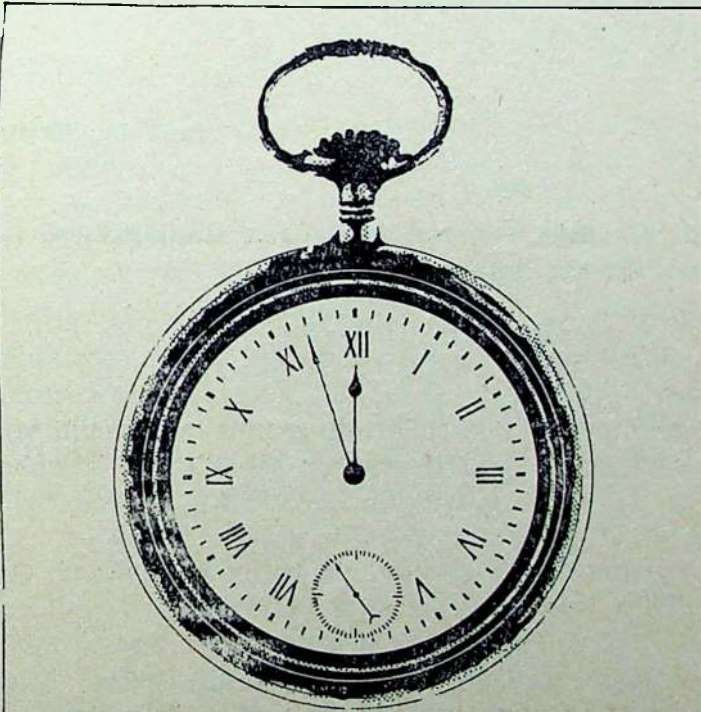
c) Gerek resmî, gerek özel sektöre açılmış kredilerin yapısında olumlu sayılabilecek değişiklikler meydana gelmiştir.

Resmî sektöre açılmış kredilerde mâlî amaçlı kredilerin payının azalmasına karşılık, ekonomik amaçlı kredilerin öneminin artması ve hissesinin %17,7 den %49,1 e yükselmesi iyi bir gelişme niteliği taşımıştır.

Aynı şekilde Plân Döneminde tarım, sanayi ve küçük san'at ve esnafa açılmış özel sektör kredilerinin ,öbür kredilerden daha hızlı bir tempoda gelişmesi ve özel sektöre açılmış kredi hacmindeki paylarının sırasıyla, %27, %5,8 ve %2,8 e çıkması bu olumlu gelişmelerin bir sonucu olmuştur.

d) Genel kredi hacmi içinde de tarım, sanayi ve küçük san'at kredilerinin payı artmış ve bu gelişme kredilerin dağılışı bakımından olumlu mütalâa edilmiştir.

Böylece, Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde Türkiye'de banka kredilerinin genellikle ekonominin ihtiyaçlarına uygun bir gelişme seyri göstermiş bulunduğunu ifade edebiliriz.

Reklâm, işlerinizi saat gibi yürütür

REKLÂM VE TANITMA FAALİYETLERİNİZİ
yurt içinde ve dışında
EN ETKİLİ VE EN İSRAFSIZ ŞEKİLDE YÜRÜTMEK İÇİN
Kurumumuz hizmetlerinden faydalanınız

BASIN İLÂN KURUMU

Cağaloğlu, Türkocağı, Cad. no. 1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01, İstanbul

(Basın : 60175)

BANKACILIĞIMIZDA İŞTİRÂKÇİLİK ve SANAYİLEŞMENİNİN FİNANSMANI (*)

Kısım II. Türkiye'de Banka İştirakçiliğinin
Bugünkü Durumu (Devamı)

Prof. Dr. Haydar KAZGAN

3 — İştirâklerdeki Gelişme ve İştirâk Rantabilitesi ile Genel Rantabilitenin Mukayesesi.

Kaide olarak bankalar: a) İştirâkçilikte bankacılıktaki rantabilitenin üstüne çıkmak mümkün görüldüğü, b) Riziko dağıtmanın iştirâkçilikle mümkün olduğu hallerde, iştirâk kararı alırlar. Bunların yanında banka yüksek sevk ve idarecilerinin memleket sanayii ve ticaretine hakim olma istekleri ve prestij arzuları sebebiyle de iştirâkçilik bahis konusu olabilir. Memleketimizde bu üçüncü tip iştirâkçiliğin doğmakta olduğu aşağıdaki incelememizden de anlaşılacaktır.

Tabii bu ayırma özel bankalar için bahis konusudur. Gayeleri başında iştirâkçiliğin geldiği bankalarda iştirâk edilen ve kurulan işletmelerin rantabilitesi iştirâkçiliği güden bir ölçü olamaz. Fakat son yıllarda bu alanda birer İktisadî Devlet Teşekkülü olarak çalışan bankaların da öz kaynak yaratma yani kârlar yolile işletmelere munzam finansman arzı yaratma politikası benimsemeleri istenmiştir. Bunun ne kadar doğru olabileceğini şimdi göstermeğe çalışacağız.

Aşağıdaki tabloda (Tablo V) ele aldığımız bankaların 1961-66 yılları arasında öz kaynaklar rantabilitesi, yani banka olarak kârlarının öz kaynaklara yüzde oranı ile iştirâklerinin rantabilitesi, yani iştirâk kârlarının iştirâk sermayelerine yüzde oranları yer almaktadır. Şimdi bu oranları eleştireceğiz.

(*) Bu Etüdün önceki kısımları Ağustos-Eylül/1968 sayılarında yayınlanmıştır.

Tablo : V

1961 — 1966 Yıllarında Toplam Öz Kaynak Rantabilitesi
ve İştirâk Rantabilitesi Mukayesesi (% olarak)

	1961		1962		1963		1964		1965		1966	
	Öz K.	İş.	Öz K.	İş.	Öz K.	İş.	Öz K.	İş.	Öz K.	İş.	Öz K.	İş.
Denizcilik Bankası	—	9,8	0,4	4,9	—	4,8	—	—	—	—	0,2	—
Etibank	5,9	18,1	6,7	6,7	17,7	6,4	12,4	7,3	13,3	15,0	14,5	23,2
Sümerbank	2,0	1,8	2,7	2,3	1,6	2,5	1,7	2,0	3,2	2,2	3,9	2,3
T.C. Ziraat Bankası	1,3	7,5	2,5	5,9	15,4	2,3	3,2	1,7	7,5	3,8	8,5	4,2
T. Emlâk Kredi B.	1,1	4,1	2,4	4,0	1,3	2,5	0,9	0,9	—	2,3	1,7	3,0
Akbank	15,4	3,5	9,6	2,5	9,6	9,8	7,9	1,7	17,0	3,8	24,3	7,7
T. Ticaret Bankası	11,8	2,8	14,2	2,8	13,2	5,1	6,0	2,5	12,3	2,5	15,2	3,8
Garanti Bankası	8,3	6,5	12,1	3,4	8,3	7,3	6,2	1,0	12,3	2,4	14,5	2,8
T. İş Bankası	12,4	6,6	13,7	6,4	17,0	6,0	13,9	6,0	17,6	9,2	18,0	9,5
Yapı ve Kredi B.	11,3	5,4	11,4	6,3	12,1	8,4	12,5	5,4	19,1	10,1	14,7	10,7

Etibank için iştirâkçilik ile risk dağıtma diye birşey bahis konusu olmaz. Zira iştirâkler bankanın görevleri arasına girmiş sınaî faaliyetlerdir. Fakat bu banka iştirâkleri ile bu devre zarfında yüksek sayılabilecek kârlılık oranları elde etmiştir. Bunun sebebini munzam yatırımlar için öz kaynak yaratma politikasına bağlayabiliriz. Daha ince hesapları ileride bu bankanın iştirâklerini spesifik olarak ele aldığımızda yapacağımızdan burada bu kadarla iktifa edeceğiz. Bankacılık kârlılığının bu devre zarfında iştirâk kârlılığından daha düşük olmasını da normal karşılamak gerekir. Zira bu banka bankacılık faaliyetine, müessese ve iştirâklerinin fon ihtiyacını piyasa rayicinden daha düşük maliyetlerle karşılamak amacı ile girişmiştir. Aslında hukukî yönü ile olmasa bile iktisadî yönü ile bir Holding olan bu bankanın bankacılık kârlarını iştirâkçilik kârlarını düşürmek bahasına yükseltmesi mümkündür. Nitekim iştirâk kârlılığı yükselirken bankacılık kârlılığının da yükselmesi manâsız bir kârlılık dengesi kurmak hevesi sayılabilir. Şöyle ki; Banka iştirâklerinden elde ettiği yüksek kârlılığı kamu oyunundan gözlemek için iştirâklerine verdiği kredilerin maliyetini yükselterek veya bunlara sağladığı hizmetlerin bedelini arttırarak düşük olan bankacılık kârını yükseltir ve iştirâk kârlılığını düşürebilir. Bu, rakamlara bakılacak olursa yapılmıştır. Yalnız, meselâ 1966 yılında aslında enfrastüktür sayılan ve mevcut sanayiye dıştan istifadeler sağlamak görevini üzerine almış bulunan bu bankanın iştirâklerinin ortalama olarak % 23 kâr sağlamış olması anormaldir. Bunun nedenlerini daha sonra açıklayacağız. Keza aynı yılda bu Bankanın kârlılık oranının % 14,5'a yükselmiş bulunması da Bankanın devlet kapitalizmi ilkelerini benimsemeye doğru gittiğini göstermektedir.

Sümerbank'a gelince, bu Bankanın gerek bankacılıkta ve gerek iştirâkçilikte elde ettiği kâr yüzdesi ele aldığımız bankalarınkinin en gerisindedir. Ayrıca bankacılık ve iştirâkçilik kâr oranları da farklı görünmemektedir. Ancak, ilerde göreceğimiz gibi mutlak olarak iştirâk ve bankacılık kârları büyük meblağlara ulaştığından bu bankanın kârlarını öz kaynak haline getirmek suretile iştirâkçilikte büyük gelişmeler kaydetmesi mümkün olmuştur.

Ziraat Bankası iştirâkçilik rantabilitesini bankacılık rantabilitesine ulaştıramamış bir banka olarak göze çarpmaktadır. Son yıllarda bu Bankanın mevduatında görülen şiddetli artışlar bankacılık rantabilitesini % 8,5 a çıkarmışsa da aynı inkişâf iştirâkçilik kârlarında olmuştur. Diğer taraftan ilerde göreceğimiz gibi bu Bankanın iştirâkleri ile varmak istediği gaye kârlılık, risk dağıtma veya yöneticilerin prestij kazanma gayelerinin dışında kalan ziraî kalkınmaya katkı yapacak işletmelere iştirâk ve bunları kurma ve işletme olduğu için, iştirâkçilik kâr oranlarının bu bankanın iştirâk politikasını yargılamak için ele alınamayacağını iddia etmek doğrudur.

T. Emlâk Kredi Bankası ise, Sümerbank gibi bu devre zarfında gerek bankacılıkta ve gerek iştirâklerinde çok düşük kârlılık ve hatta zarar kaydeden hesap yılları geçirmiştir. Bunun sebeplerini ilerde araştıracağız. Fakat şimdiden şunu söyleyebiliriz ki, halka mesken kredisi ve mesken inşaatı görevini üzerine almış olan bu Bankanın elde ettiği düşük rantabilite, sosyal gayelere hizmeti değerlendirilmek suretile, kötü yönetimin bir neticesi olmadığı meydana çıkarılabilir. Ancak, bu Bankanın mesken politikasında bu sosyal gayeden uzaklaştığını iddia etmek de mümkün olduğundan, yorumu daha iyi bir şekilde yapmak için daha derin araştırma gereklidir. Bunu da daha ilerde yapacağız.

Özel Bankaların başında yer verdiğimiz Akbank bankacılıkta en üste geçen bir rantabiliteye eriştiği halde, iştirâkçilik rantabilitesi diğer özel bankalarının gerisindedir. Buna sebep risk dağıtmak ve yöneticilerin prestij kazanmak arzularından ziyade iştirâk kuruluşlarının yeniliğidir. İlerde göreceğimiz gibi, bu Banka çok iyi sınaî iştirâkler yapmıştır. Fakat bunlar yeni kuruluşlar olarak henüz arzu edilen rantabilite seviyesine kavuşmuş değillerdir. Yalnız özel bankacılığımız da, son yıllarda bazı sınaî kollarda, (meselâ çimento sanayii gibi), yüksek rantabiliteyi görerek ellerindeki fonları en iyi bir şekilde değerlendirebilmek için iştirâkçiliğe Türk ekonomisinin kendisinden beklediği önemi vermeğe başlamıştır. Bu konudaki asıl yorumumuzu daha sonraya bırakıyoruz.

T. Ticaret Bankası ise, iştirâkçilikte nedenlerini daha sonra açık-

layacağımız üzere başarıya ulaşmamış bir banka olarak nitelenebilir. Gerçekte risk dağıtmak maksadile sağlam, fakat düşük rantabiliteli iştirâkler için söyliyecek bir söz yoktur ama, bankacılıktaki başarıyı tamamen ortadan kaldıracak bir iştirâkçilik, kâr maksimizasyonu ile çalışan bir banka için iyi bir not değildir. Aynı durum Garanti Bankası için de söylenebilir. Aslında yanlış ve projeleri Türkiye Piyasası şartlarına göre uygun olmayan kuruluşlara iştirâk bu Banka'nın bankacılıktaki olumlu çabalarını gölgeleyecek neticeler vermiştir.

T. İş Bankası ise iştirâkçilikte geleneksel tutumu ile göze çarpmaktadır. Bir nevi yarı kamu teşekkülü şeklinde çalışan bu Banka milli ekonomi yönünden faydalı, fakat ferdi rantabilitesi düşük birçok iştirâklere girişmiştir. Fakat ileride göreceğimiz gibi son senelerde ferdi kârlılığı yüksek bazı iştirâkler ve kuruluşlarla bu banka örnek bir iştirâkçilik politikasına kavuşmuştur. Ancak yarı kamu teşekkülü gibi davranmak vasfını da muhafaza etmesi milli ekonominin hayrına kabul edilmek gerektiği için, sosyal kârlılığı ferdi kârlılığından çok yüksek olan işletmelerin kuruluşuna önayak olmak bu bankanın ötedenberi benimsediği bir politikadır ve bu politikanın devamı gereklidir.

Yalnız İş Bankası'nın yöneticilerin prestij kazanma gayesine bağlı olarak da bazı iştirâkleri olduğu iddia edilebilir. Aynı şey Yapı ve Kredi bankası için de varittir. Diğer özel Bankaların da bundan böyle bu yola girecekleri anlaşılmaktadır. Fakat iştirâkçiliğin riski dağıtmak için bir vasıta olarak kullanılması özel bankalar için genel bankacılık politikasının şaşmaz bir unsuru olmasına rağmen, bu gayeye uygun iştirâke rastlamak mümkün değildir. Yalnız yüksek rantabilite vadeden sinai ve ticari faaliyetlere son yıllarda özel bankacılığın el attığını görüyoruz ki, bu da bilhassa kuruluşların cüce cesametlerden büyük cesametlere ulaşmasını temin ettiği için ekonomimiz bakımından olumlu bir adım sayılabilir.

4 — İştirâklerin Öz Kaynak Yaratma Gücü ve Bankacılık Kârlarının İştirâklerin Finansmanındaki Payı.

Banka iştirâkleri, iştirâk edilen işletmelerin kârlarının bir kısmı veya tamamını dağıtmamak suretile iştirâk olunan işletmede öz kaynak yaratabilir. Ayrıca dağıtılan kârların bankaların hissesine düşen payını bankalar da otofinansman yolile öz kaynak haline getirebilir. Böylece iştirâk edilen işletmelerde öz kaynak yaratmaları ve iştirâkçi bankaların kendilerine dağıtılan kârı öz kaynak haline getirip bu kaynağı yine iştirâkçilikte kullanmaları mümkündür. Biz şimdi burada ilk olarak iştirâk kârları ile iştirâklerdeki artış arasındaki münasebeti tesbit edeceğiz.

Sonra da tüm bankacılık kârlarının bankalardaki öz kaynaklar ve iştirâklerdeki artışa tesirini inceleyeceğiz.

a) İştirâk Kârları ve İştirâklerdeki Artış Arasındaki İlişki.

İştirâk kârlarının iştirâklerdeki artış ile mukayesesi iştirâklerin finansmanında kullanılabilir kaynak olarak iştirâk kârlarının ehemmiyetini ortaya koyar. Gerçekten daha evvel de işaret ettiğimiz gibi, gerek devlet sektörü ve gerek özel sektör bankalarında -Etibank hariç- bankacılık kâr hadleri iştirâk kâr hadlerinin üstünde bulunmaktadır. Bu durumda öz kaynak yaratmada bankacılığın iştirâkçilikten daha güçlü olduğu iddia edilebilirse de, iştirâkler arasında bilhassa sınaî işletmelerin kârları bankacılık kârlarının aksine bir nakit fazlası şeklinde ortaya çıkmamakta, genellikle, büyümenin devamlı finansman ihtiyacını karşıladığı için ancak muhasebe yolile ortaya çıkan kârlar olmaktadır. Bu itibarla aşağıdaki tablo (Tablo VI) da görülen iştirâk kârlarının 5 yıllık toplamı, şirketlerin bankalara dağıttıkları kârı göstermektedir. Diğer taraftan iştirâklerdeki artış içinde bu otofinansmanın bankalara düşen payı da vardır. Bu sebeple iştirâk artışlarının ne kadarının iştirâk edilen firmaların yaptığı otofinansman, ne kadarının da bankalardan iştirâklerine veya yeni iştirâklere yatırılan fonlarla meydana geldiğini bilmek lâzımdır. Maalesef elimizdeki veriler bunu ortaya çıkarmağa müsait değildir. İleride her bankanın iştirâklerini spesifik olarak ele alırken bu konuya tekrar döneceğiz.

Tablo : VI

Türk Banka Sisteminde 1951-66 Yılları Arası
İştirâklerdeki Artışın Finansmanında İştirâk Kârları.
(Rakamlar «000» ilâvesiy:e okunacaktır)

Bankalar	İştirâklerdeki artış (1)	İştirâk kârları (2)	1/2x100
Etibank	296.125	250.070	84
Sümerbank	524.951	86.108	16
T.C. Ziraat Bankası	122.079	35.551	29
T. Emlâk ve Kredi Bankası	26.976	20.604	76
Akbank	17.371	2.432	14
T. Ticaret Bankası	2.235	1.840	82
Garanti Bankası	6.205	3.378	55
T. İş Bankası	132.120	87.052	66
Yapı ve Kredi Bankası	43.563	13.682	31

Bilindiği üzere iştirâk kârları bankaların ertesi yılki hesaplarında kâr ve zarar hesabında gelir olarak kaydedilmektedir. Bu gelir, daha evvel de işaret ettiğimiz gibi işletmelerden bankalara bir nakit transferi

şeklini almaktan ziyade bankalar ile işletmeler arasında kurulmuş bir cari hesap veya ona benzer bir hesaba kaydedilmektedir. Gene genellikle biliyoruz ki bankalardan bu kârların seviyesi ne olursa olsun devamlı olarak iştirâk edilen işletmelere kısa vadeli krediler akımı vardır. Bu krediler zaman içinde bir artış gösterdiği için bankaların iştirâklerinin finansmanı sadece otofinansman, kârların nakit olarak çekilmemesi ve öz sermaye ilâveleri gibi öz kaynaklardan ibaret kalmayıp kısa vadeli kredileri de kapsamaktadır.

Yukarıdaki tablonun yorumuna gelince; kamu sektörü bankalarının başında yer alan Etibank'ın iştirâk kârlarının iştirâklerindeki artışa oranını %84 gibi büyük bir rakama ulaşmaktadır. Ancak, bu Bankanın son yıllarda Devlet Yatırım Bankası kredisinden fazlasıyla istifade ettiğini ve bu kredileri vadesinde ödeyememek tehlikesi ile başbaşa kaldığını düşünürsek 46 milyon liralık iştirâk farkının dış kaynaklarla finanse edildiği ortaya çıkar. Ayrıca adı geçen Bankanın iştirâk rantabilitesinin %23,2 ye yükselmiş olması (1966 da) bu Bankanın öz kaynak yaratma gücünün de yüksekliğini göstermektedir. Ancak Plânlı Kalkınma devresinde Türkiye'nin elektrifikasyonu gibi çok yüksek yatırımlara ihtiyaç gösteren iştirâkçilik ve müesseseler kurmak ve işletmek görevini üstüne almış olan bu Bankanın bu yüksek öz kaynak yaratma gücüne rağmen dış kaynağa ihtiyacı olacağı bir gerçektir.

Sümerbank'da ise, durum tam tersinedir. Daha evvel gördüğümüz gibi gerek bankacılıkta ve gerek iştirâkçilikte ve müesseselerinde kâr hadleri çok düşük olan bu Bankanın iştirâk kârlarının 5 yıllık mutlak miktarı 86 milyona çıkmasına rağmen, iştirâklerindeki artışın 5 yıllık tutarı 525 milyon lirayı bulmaktadır. Bu durumda, adı geçen bankanın, iştirâk ve müesseselerinin otofinansmanını bir tarafa bırakırsak -ki kâr hadlerinin çok düşük olması hasebiyle bu otofinansmanların da çok düşük olduğunu kabul etmek zorundayız- iştirâklerinin ve müesseselerinin finansmanında dış kaynak kullandığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim son yıllarda bu banka da Etibank gibi Devlet Yatırım Bankası kredilerinden fazlasıyla faydalanmıştır. Gerçekte bu düşük rantabilite ile Sümerbank'ın öz kaynak yaratması beklenemez. 1961-66 yılları arasında iştirâklerin ancak %16 sını karşılayabilecek bir kâra ulaşmış olması da bunu göstermektedir.

Ziraat Bankası da iştirâk kâr hadleri düşük olmakla beraber kaynaklarına oranla Sümerbank'a nazaran çok daha düşük iştirâkleri olan bir bankadır ve zaten statüsü de Sümerbank'dan farklı olarak bankacılığa asıl önemi vermediği gerektirmektedir. Buna rağmen adı geçen Banka bu devre zarfında 122 milyon lira bir iştirâk artışı kaydetmiş ve iştirâklerinden sağladığı 35,5 milyon lira kâr ile bu artışın % 29'unu karşılaya-

çak imkâna kavuşmuş tur. Ancak buna, Sümerbank için olduğu gibi, iştirâk edilen firmaların otofinansmanını da ilâve etmek gerekir. Bu konuda ilerde bazı yorumlar yapmağa çalışacağız.

Emlâk ve Kredi Bankası ise, düşük iştirâk kâr hadlerine rağmen bu devre zarfında 27 milyon liraya yaklaşan iştirâk artışlarını 20,5 milyonluk kârları ile % 76 gibi çok yüksek bir oranla karşılayacak imkâna kavuşmuştur. Yalnız iştirâk kâr hadlerinin düşüklüğünü iştirâk firmalarının yüksek denebilecek otofinansman oranı şeklinde yorumladığımızda, adı geçen bankanın iştirâk için gerekli kaynakları bu iştirâklerden sağlayabilecek durumda olduğunu söylememiz mümkündür.

Bankacılık kâr hadlerine nisbetle iştirâkçilikte çok düşük kâr hadleri sağlayan Akbank bu devre zarfında özel bankalar içinde iştirâk kârlarının iştirâk artışlarına oranı en düşük olan bankadır. Bu demektir ki, bu Banka iştirâklerini başka kaynaklarla finanse etmek zorunda kalmıştır. Fakat daha evvel işaret ettiğimiz gibi, bu Banka iştirâkçilikte çok yenidir ve yeni kuruluşların düşük rantabilitesine katlanmak zorundadır. Bu durumda ileride iştirâk kârları ile iştirâklerdeki büyüme için kaynak yaratmada diğer özel bankalardan hiç de geri kalmayacağını söylemek doğru olacaktır.

Türk Ticaret Bankası iştirâkçilikte nisbî bir gerileme kaydetmiş görülmektedir. Nitekim bu banka, 1961-66 devresinde vasati olarak bankacılıkta yüksek kâr sağladığı halde, iştirâkçilikte düşük kâr elde edebilmiştir. İştirâkçilikteki düşük kârlılığın sebebinin iştirâk edilen şirketlerin yüksek otofinansman politikaları olduğu hakkında şimdiden birşey söylememize imkân yoktur. Ancak bu Bankanın aynı devre zarfında listemizde yer alan bankalara nazaran iştirâkçilikten en az artışı sağlayan banka olması bir gerilemenin göstergesi kabul edilebilir. Aynı şekilde bu Bankanın aynı devre zarfında iştirâklerdeki artışlarının % 82 ini karşılayacak iştirâk kârları elde etmesini de son yıllarda iştirâkçilikteki nisbî gerilemesinin bir göstergesi olarak kabul etmek doğrudur. Zira iştirâk kâr hadleri düşük olduğundan elde edilen kârların yeni iştirâklerin yüksek bir oranını kapsamaması, bu kârların eski iştirâklere büyük ölçüde ait olması gerektiğini göstermektedir.

Garanti Bankasının da durumu T. Ticaret Bankasınıninkine benzerdir. Nitekim bu banka bankacılıktan vasati olarak bu devrede iştirâkçilikten daha yüksek kâr elde etmiştir. Aynı devrede iştirâklerdeki artışta listemizde sondan ikinci gelmekte ve iştirâk kârları ile iştirâklerdeki artışın %55 şini karşılayacak durumda olduğu anlaşılmaktadır. Oysa ki, iştirâk kâr hadlerinin düşük olması hasebile T. Ticaret Bankası için söylediklerimizi bu Banka için de tekrar etmek zorundayız. Türk Banka Sisteminde bazı bankaların yanlış iştirâk politikaları ile

bankacılıktaki muvaffakiyetlerini gölgeleyecek hale düştükleri bir gerçek olduğundan bu son iki bankanın bu devre zarfındaki iştirâk artışlarını kötü iştirâkleri düzeltmek amacile gerekli yatırımlar şeklinde yorumlamak gereklidir. Bunu daha ilerde göreceğiz.

T. İş Bankasının iştirâkçilik kârlarını, bankacılık kârları ile mukayese ettiğimizde; iştirâkçilikte bankacılıktan çok geri kalmayan bir kârlılık haddine kavuştuğu görülmektedir. Bu kârlılığa iştirâk edilen işletmelerin ofofinansmanını da ilâve edecek olursak %66 yı bulan iştirâk kârları/iştiraklerdeki artış oranını yüksek bir oran kabul etmek gerekir. Zira bu banka 1961-66 devresinde özel bankaların tümünün birlikte erişemediği 132 milyon liralık bir iştirâk artışı kaydetmiş ve iştirâklerinden aynı devrede 87 milyon lira bir kâr, yani öz kaynak haline getirilebilir fonlar sağlamıştır. Bu demektir ki, T. İş Bankası, iştirâklerin finansmanı politikası, esas itibarile, iştirâk kârlarına ve iştirâk edilen şirketlerin ofofinansman politikalarına bağlı olarak yürütülebilecek durumdadır.

Yapı ve Kredi Bankasının 1961-66 devresinde iştirâk kâr hadleri bankacılık kâr hadlerinden geri kalmasına rağmen diğer özel bankaların üstünde, İş Bankasının ise biraz gerisindedir. Bu Bankanın aynı devre zarfında iştirâk kârları ile aynı iştirâklerdeki artışın ancak %31 ini finanse edecek durumda bulunması ise, iştirâkçiliğin finansmanında iştirâk kârlarının yetersizliğini ve başka kaynaklardan iştirâkçiliği finanse etmek zorunluğunu ortaya koymaktadır.

3 — Bankacılık Kârlarının Öz Kaynak Yaratma ve İştirâklerin Finansmanındaki Payı.

Bankaların kârlarının ofofinansman yani ihtiyat teşkili ile öz kaynak haline getirilmesi ve iştirâklerin finansmanında kullanılması bankaların kâr dağıtma politikasına ve vergi tesirine bağlı bulunmaktadır. Nitekim devlet sektörü bankaları kâr dağıtımından öz kaynak yaratmak için vazgeçebilecekleri halde, özel bankalar için kâr dağıtma zaruridir. Ayrıca kamu sektörü bankaları kâr dağıtmadıkları halde %35 nisbetli Kurumlar Vergisine tabidirler. Aynı şekilde özel bankalar da kâr dağıtmadıkları takdirde % 20 Kurumlar ve geri kalandan %20 Gelir Vergisi olmak üzere toplam olarak %35 vergi (%36 olmamasına sebep % 5 ihtiyatın Gelir Vergisine tabi olmamasıdır.). öderler. Bu durumda aşağıda (Tablo VII) de Bankacılık Kârları olarak verdiğimiz rakamları kamu sektörü bankaları için % 35, özel sektör bankaları için de asgari vine % 35 eksiği ile ele almamız gerekmektedir. Tabloda yapmadığımız bu işi yorumlarımızda nazarı itibare alacağımızı belirtmek isteriz.

Tablo : VII

Türk Banka Sisteminde 1961-66 Yılları arası Öz Kaynaklar, İştirâkler Artışı ve Toplam Bankacılık Kârları

(Rakamlar «000» ilâvesiyle okunacaktır)

	Öz kaynak	İştirâk	Bankacılık		3/1	3/2
	artışı	artışı	2/1	kârları		
	1	2	%	3	%	%
Etibank	124.919	296.125	236	274.323	220	92
Sümerbank	511.257	524.951	464	66.860	592	12
Ziraat Bankası	263.514	122.079	45	264.699	101	217
Emlâk Kredi Bankası	170.618	26.976	16	19.456	11	72
Akbank	18.229	17.371	95	22.071	121	126
T. Ticaret Bankası	9.986	2.236	22	17.587	175	786
Garanti Bankası	7.124	6.205	87	10.424	146	170
T. İş Bankası	154.295	132.120	85	119.772	78	90
Yapı ve Kredi Bankası	51.441	43.563	85	40.990	80	94

Etibank'ın 1961-66 devresi içinde (1966 yılı kârları 1967 de kaynak olabileceği için sadece 5 yıllık kâr yekûnu ele alınmıştır) elde ettiği 274 milyon lira kârın %35 ini teşkil eden 95 milyon lira çıkarıldığında, geri kalan 179 milyon lira öz kaynak haline getirilebilir fonları teşkil eder. Oysa ki, bu Banka bu devre zarfında 125. milyon lira öz kaynak artışı elde ettiğinden 54 milyon liralık bir fonun aķibeti meĝhul kalmaktadır. Buna karşılık Bankanın iştirâklerindeki artışa bakacak olursak, bu artışı büyük oranda dış kaynaklarla ve mevduatla finanse ettiği ortaya çıkmaktadır.

Sümerbank'ın bu devre zarfında elde ettiği kârların toplamı olan 67 milyon liradan Kurumlar Vergisi olarak bu rakamın % 35'ini çıkarırsak, elde 44,5 milyon lira kalır ki, bu da bu devredeki öz kaynak artışının dört katıdır. Aynı şekilde Sümerbank'ın da Etibank gibi öz kaynaklarının çok üstüne varan iştirâk artışlarını dış kaynaklar ve mevduat ile finanse ettiği ortaya çıkmaktadır.

Ziraat Bankasının bu devre zarfında elde ettiği 264,699 milyon lira kârın Kurumlar Vergisini teşkil eden 92,5 milyon lirayı çıkarırsak elde kalan 172,2 milyon lira yaratılan öz kaynağı teşkil eder. Oysa ki, öz kaynak artışı 263,5 milyon liradır. Bu durumda bankanın sermaye kaynaklarını arttırdığını ve risk fonlarından öz kaynaklara aktarma yaptığını söylemek gerekir. Bu Bankanın öz kaynak artışı olarak kârları, iştirâklerindeki artışın üstünde olduğundan iştirâklerinin finansmanında kâr kaynağının yeterli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, öz kaynakların kullanılmasında bankacılık için gerekli yatırımların da payı olduğunu daha evvelce göstermiştik. Bu itibarla bu Bankanın da kârlarının münzam yatırımlar için yeterli olmadığını ve mevduat kaynağını kullandığını aksi doğrulanana kadar kabul etmek gerekmektedir.

Emlâk Kredi Bankası, daha evvel de işaret ettiğimiz gibi kâr hadle-
rinin düşük kalmasından ötürü bu devre zarfında kârlar yolile öz kay-
nak yaratmada çok geri kalmıştır. Nitekim bu devrede kârlar yolile ya-
ratılabilen öz kaynak Kurumlar Vergisini hesaba kattığımızda 12,6 mil-
yon liradır. Bu sebebledir ki, Banka sermaye yolile ve risk fonlarından
öz kaynaklara aktarma yaparak öz kaynaklarını arttırmak yoluna git-
miştir denebilir. Bankacılık kârları bu devre zarfındaki iştirâklerinin
yarısını dahi finanse etmeğe yetersiz kalmıştır. Mamafih bu Bankanın
öz kaynaklarında sermaye ve diğer yollarla sağladığı artış, iştirâklerin-
deki artışın çok üstünde olduğu için mevduat kaynağına müracaat et-
mediği ortaya çıkmaktadır.

Özel bankaların başında yer alan Akbank ise kâr dağıtan bir banka-
dır. Bu itibarla bu devre zarfında elde ettiği kârların tümü % 35 bir ver-
giye tabi tutulduktan sonra geri kalanın da bir kısmı hissedarlara dağı-
tılmış olacağından kârların öz kaynak yaratma gücünün kâr dağıtmayan
ve aynı kâr haddi olan kamu sektörü bankalarına nazaran nisbî olarak
düşük olması lâzımdır. Ancak, bu Banka ele aldığımız tüm bankalar
içinde en yüksek bankacılık kâr haddine ulaşmış görüldüğünden vergi-
den ve temettüden sonraki kâr yani ofofinansman oranının yüksek ola-
bileceği bir bankadır. Bu itibarla Akbank'ı nisbî ofofinansman gücü en
yüksek bankaların belki de başına koymak gereklidir. Yalnız bu banka
hızla geliştiği için öz kaynaklarını sabit sermaye kalemlerine yatırmak
zorunda olduğundan iştirâklerin finansmanında yüksek ofofinansman
gücüne rağmen mevduat kaynağını kullandığı da bir gerçektir.

Türk Ticaret Bankası düşük kâr hadleri ile çalışan ve temettü dağıt-
mak zorunda olan bir bankadır. Fakat 1961-66 devresinde iştirâkçilikte-
deki kaydettiği artış 2,2 milyon gibi ele aldığımız bankalar arasında en
arkada gelen bir rakama ulaşabilmiştir. Bu sebebler dolayısıyla bu dev-
rede elde ettiği toplam kârı gösteren 17,6 milyon liranın Kurumlar ve
Gelir Vergisi stopajı çıktıktan ve dağıtılan kâr düşürüldükten sonra, ge-
ri kalan kâr kısmını, 10 milyon liraya yaklaşan öz kaynakların teşkiline
yeterli sayabiliriz. Yalnız bu bankanın da son yıllarda şube adedini art-
tırması dolayısıyla öz kaynaklarındaki artışların büyük bir kısmını sabit
kıymetlere yatırdığını kabul edebiliriz. Nitekim bu banka aynı devre
zarfında sabit kıymetlere 15,6 milyon lira yatırmış bulunmaktadır. Bu
durumda bu bankanın öz kaynak yetersizliği içinde bulunduğu ve işti-
râklerinde mevduat kaynağını kullandığı ortaya çıkmaktadır.

Garanti Bankası Bankacılık kâr hadleri son yıllarda yükselmiş me-
selâ 1966 da % 14,5- bir banka olmakla beraber kâr dağıtmak zorunda
olan bir banka olduğundan 10,4 milyon lira tutan bu devre kârları ver-
giden ve temettü dağıtımından sonraki kıymetinin; 7,1 milyon lirayı bu-
lan bu devreye ait öz kaynak artışının altında olması gerekir. Bu itibar-

la, Bankanın bu devrede sermaye öz kaynağı ile kaynaklarını arttırmağa çalıştığı ve iştirâklerle beraber 17,8 milyon'u bulan sabit kıymetlerinin finansmanında öz kaynaklarının yetersizliği sebebiyle mevduat kaynağını kullandığı ortaya çıkmaktadır.

T. İş Bankası Bankacılık kâr hadleri Akbank'dan sonra en yüksek olan bankadır. Kârların yüksek olması bankanın otofinansman gücünü arttırmaktadır. Nitekim bu devrede 120. milyon liraya yaklaşan toplam kârlarının vergiler ve temettü çıktıktan sonraki kısmını 60 milyon lira kabul etsek, öz kaynak artışının ancak % 40'ına yaklaşan bir miktarını karşılayan bir otofinansman imkânını elde edildiğini görürüz. Bu sebeple aradaki 100 milyon lira civarındaki öz kaynak artışının bazı karşılıkların ayrılış maksadının ortadan kalkması sebebiyle ihtiyatlara aktarılması neticesi ortaya çıktığını söyleyebiliriz. İş Bankası da bu devre zarfında sabit kıymetlere 104 milyon lira civarında bir yatırım yaptığı için iştirâklerinde kaydettiği 132 milyon lira artışı da hesaba kattığımızda bir öz kaynak kifâyetsizliği ile karşı karşıya kaldığı ve mevduat kaynağını kullandığı ortaya çıkmaktadır. Ancak, İş Bankası ele aldığımız öz kaynakların dışında tuttuğumuz risklere bağlı ihtiyatları da yüksek olan bir bankadır ve riskleri de bu ihtiyatlarının altında bulunduğu için bu bankanın gizli öz kaynaklara sahip olduğu ifade edilebilir.

Yapı ve Kredi Bankası da İş Bankası gibi öz kaynak artışlarını, otofinansman yanında, gizli bir otofinansman kabul edeceğimiz risk karşılıklarının bu karşılıktan çıkarılıp ihtiyatlara aktarılması ile de sağlamış gözükmektedir. Nitekim bu devre zarfında 41 milyon lirayı bulan kârlarının toplamından vergileri ve dağıtılan temettüleri % 50 lik bir oran olarak ele alırsak 20 milyon net otofinansmana karşılık 51,5 milyon liralık bir öz kaynak artışı vardır. Bu durumda bu banka da sermayesini hukukî yoldan yani yeni hisse senetleri ihraç suretile arttırmadığı için öz kaynaklardaki otofinansmanı aşan artışın bazı karşılıkların ihtiyatlara aktarılmasından ileri geldiği ortaya çıkmaktadır. İştirâklerinin 43.5 milyon lira bir artış gösterdiği bu Bankanın, aynı devrede sabit kıymetlere de 31,9 milyon lira yatırım yapmış olduğu düşünülürse, hukukî ve fiilî otofinansman ile tesekkül eden öz kaynakların yetersiz kaldığı ve mevduat kaynağının kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

Etüdümüzün ikinci bölümü burada bitmektedir. İleride kısım kısım vereceğimiz üçüncü bir bölümde, bankalarımızı, iştirâkleri bakımından ayrı ayrı tetkik edip elde edebildiğimiz veriler nisbetinde değerlendirebilmeyi ümit etmekteyiz.

O. E. C. D. ye GÖRE TÜRK EKONOMİSİ

Özetleyen : Alp GÜRUS

O. E. C. D.' nin geçen ay yayımlanan Türkiye Ekonomisi hakkındaki yıllık raporu basınıımızda geniş yorumlara yol açtı.

Raporun ilk iki bölümünde 1967 yılının ekonomik gelişmeleri ve Birinci Beş Yıllık Plân döneminde gerçekleştirilen işler incelenmekte üçüncü bölümünde ise tasarrufların artırılması ve verimli yatırımlara yöneltmesi için Türkiyedeki kredi kurumları ve mali kuruluşların ıslâhı ile ilgili sorun ve tedbirler üzerinde durulmaktadır.

Adı geçen raporun ana hatlarını ve özellikle bu sonuncu bölümde yer alan görüş ve tavsiyeleri okuyucularımıza sunuyoruz. **BANKA**

Bugünkü Durum ve Mevcut Eğilimler :

1966 yılı içinde Türk Ekonomisinde kaydedilen hızlı kalkınma (% 10,1), daha düşük oranda (% 6,6) olmakla beraber, 1967 yılında da devam etmiştir. Mevcut işaretler 1968 yılı içinde de üretimde önemli artışlar olacağını göstermektedir.

1967 yılında sanai üretim % 12,5 oranında gelişmiş, zirai üretimdeki artış ise bir rekor yılı olan 1966 ya nazaran % 1,5 oranında kalmıştır.

Geçen yıl yatırımlar program hedeflerine ulaşamamış, özel sektör yatırımları % 9, kamu sektörü yatırımları ise % 5 oranında noksan kalmıştır. Özel sektörün karşılaştığı ithalât ve kredi güçlükleri bu sektörün yatırımlarını etkilemiştir. Bununla beraber, genel olarak, Türkiye'de, çeşitli alanlarda yoğun bir yatırım faaliyeti göze çarpmaktadır; kağıt, çimento, gübre, montaj, kauçuk eşya, sentetik elyaf, elektrikli cihazlar gibi.

1967 yılında toptan eşya fiyatları % 6,2 oranında bir artış göstermiştir. 1968 yılının ilk beş aylık rakamlarına göre fiyatlarda bir artış olmamıştır. Bununla beraber ithalât resminin % 10 dan % 15 e çıkarılması ve işçi ücretlerinde vuku bulan artışlar bazı fiyat yükselişlerine sebep olabilir.

1968 Programında Sanayi için % 12, Ziraat için ise % 11 oranında artış hızı öngörülmüştür. Sanayi için tesbit edilen bu hedef, son yıllarda girilen yatırımların meyvelerini vermeye başlaması dolayısıyla yüksek sayılamaz. Ancak, ham madde ve yedek parça ithalâtında döviz yetersizliği yüzünden karşılaşılabilecek güçlükler bu artış hızını etkileyebilir.

1968 Programı ihracat artışı % 7 oranında bir hedef tesbit etmiş ve gelecek yıllar içinde ihracatta ve özellikle mamül mallar ihracatında devamlı bir artış sağlamak için bir takım tedbirler tesbit etmiştir. İhracatçılara uygulanan vergi indirimleri ve düşük faiz bu tedbirlerin en önemlilerindedir. Az gelişmiş ülkeler içinde yabancı piyasalarda tutunmuş olanlar yok değildir. Esasen Ortak Pazarla olan anlaşma dolayısıyla Türkiye zaten bazı kontenjan ve özel tarifelerden faydalanmaktadır. Bu yıl ilk defa olarak, tütün, fındık, üzüm, incir gibi geleneksel ihraç maddelerine ek olarak taze balık, yaş üzüm, narenciye, dokuma mamülleri, halı ihracatına da başlayacaktır. Türkiye, mamül maddeler ihracatını bilhassa arttırmak zorunluluğunda olmakla beraber geleneksel ziraî ihracatını da ihmal edecek durumda değildir.

Birinci Beş Yıllık Plândan (1963-1967) İkinci Beş Yıllık Plâna :

Birinci Beş Yıllık Plânın uygulanmasından elde edilen sonuçlar birçok yönlerden cesaret vericidir. Bu dönem içinde 1950 senelerine nazaran kısa vadeli talep kontrol altına alınmış ve nisbî bir fiyat istikrarının zorunluluğu öngörülmüştür. Birinci Kalkınma Plânında öngörülen yıllık % 7 kalkınma hızına erişilmiş, bu suretle evvelce % 5 olan büyüme hızı süratlenmiştir. Fakat asıl önemli olanı bu dönemde büyümenin yapısında vuku bulan değişmelerdir. Tarımda artık üretim artışı prodüktivitenin ıslahına ve ürünlerde sağlanan çeşitliliğe dayanmaktadır. Sanayi'in üretim araçları, çeşitli yatırım programları sayesinde çoğaltılmıştır. Yeni imalât branşlarında özel sektöre de aktif bir rol verilmiştir. Öte yandan özellikle İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde nüfusun süratle çoğalması ciddi enfastrüktür ve istihdam problemi yaratmaktadır. Türkiye, ekonomik ve sosyal bünyesini modern bir hale getirebilmek için gerekli reformları oldukça kısa bir dönem içinde gerçekleştirmek zorunluluğundadır.

Bu dönemde gayri safi millî hasılda dışardan transfer edilen kaynakların payı 1963 te % 4 oranında iken 1967 de % 1,2 ye inmiştir. Plânda öngörülen hedef % 3,5 olduğu halde fiili durum % 1,8 den ibaret kalmıştır. Bundan da anlaşılabilceği gibi Türkiye, kalkınmasını, tahminlerin hilâfına, çok daha büyük oranda kendi kaynaklarıyla karşılamıştır.

İkinci Beş Yıllık Plân döneminde üretimin bünyesinde önemli değişiklikler öngörülmektedir. Sanayi, yıllık % 12 oranındaki gelişme temposuyla ekonomideki büyümenin motörü olacaktır. İmalât sanayiinde yetkililer artık yatırım mallarına ağırlık tanımak çabasıındadır. Sanayileşme istihdam sorunu ile çok yakından ilgilidir. Plân dönemi içinde sadece imalât sanayiinde 600.000 yeni iş alanı temini mümkün görülmektedir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının tesbit ettiği en önemli hedeflerden biri de tarım sektörü için tayin edilen yılda % 4,1 lik büyüme oranıdır. Bu hedef Birinci Plânda gerçekleştirilen büyüme hızına nazaran üçtebir nisbetinde bir artışı gerektirmektedir ki, bu da problemin azametini gösterir.

Tahminlere göre ihracat ve ithalât bu dönemde % 7 nin biraz üzerinde bir oranla artacaktır. Türkiyenin ihracatı Gayri Safi Milli hasılasına ve aynı coğrafi bölgedeki birçok ülkelere nazaran zayıftır. Bu sebeble ödeme dengesinin düzelmesi işçi dövizleri ile turizm gelirlerine bağlı kalmaya devam edecektir. İspanya, Yunanistan, Yugoslavya gibi Akdeniz ülkelerinde elde edilen sonuçlara nazaran turizm, döviz gelirlerinin süratle artırılması bakımından çok parlak imkânlar vaad etmektedir. Fakat bu alanda Türkiye oldukça ağır bir şekilde işe başlamıştır ve resmî rakamlara göre turizmden henüz net bir kazanç sağlanamamaktadır.

İkinci Beş Yıllık Plân döneminde Türkiyenin yararlanacağı dış yardımların miktarını tahmin etmek mümkün değildir. Gelecek senelerde dış yardımda vuku bulabilecek hissedilir bir azalma plân hedeflerinin gerçekleşme şansını azaltacaktır. Bilindiği gibi 20 yıl süre ile Türkiye'ye büyük ölçüde yardım etmiş olan Amerikanın, kalkınmaya iştirak oranı artık azalmıştır. Buna karşılık Konsorsiyum içinde bazı ülkelerin Türkiye ile yakın ve kuvvetli ilişkileri vardır; kezâ Müşterek Pazarla bir yaklaşma imkânı da mevcuttur. Öte yandan, dış borç taksit ve faizlerinin gelecek 5 yıl içinde Türkiye'ye yükleyeceği yük daha az liberal şartlarla yapılacak borçlanmalar dolayısıyla muhtemelen plânda öngörülenden daha ağır olacaktır.

Kalkınma Politikasında Tasarrufun Rolü :

İkinci Plânda yer alan yatırım hedefleri iç tasarruflarda çok önemli bir artışı gerektirmektedir.

Halen, kamu sektöründe tasarrufların başlıca kaynağını merkezi hükümetin bütçesi meydana getirmektedir. İktisadi Devlet Teşekkülleri ise kendi kaynaklarından cüzi miktarda tasarruf sağlayabilmektedirler. Bu teşekküllerin karşı karşıya buldukları birçok güçlükleri vardır ve bunların başında teşebbüslerin yöneticilerinin ve onların

bağlı oldukları bakanların rollerinin iyi belirtilmemiş olması gelmektedir. Personel fazlalığı, maliyet fiyatlarının özellikle ücretlerdeki artış hallerinde fiyatların ayarlanamaması, amortisman karşılıklarının yetersizliği bu işletmelerin malî bünyeleri üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Plân özel tasarruflarda da önemli bir gelişme öngörmektedir. Ancak özel tasarrufların kamu tasarruflarından ayrı olarak ele alınmasına imkân yoktur. Ağır vergilendirmeler, ister istemez, özel tasarrufun hızını yavaşlatacaktır. Öte yandan, mevcut kredi kurumları ile malî kuruluşlarda bir reform yapmaksızın ve bunlara karşı izlenen politikada değişiklikler yapmadan özel tasarrufların seviyesinde önemli artışlar sağlanması da kolay olmayacaktır. Mevduat toplanması ve bunların yatırım amaçlarıyla özel teşebbüslerin emrine tahsisi ile ilgili metotların modernize edilmesi acil bir ihtiyaçtır. Çeşitli sorunlara cevap vermek için tanzim edilmiş olan bugünkü sistem artık günün ekonomik ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaktır. Bu konuda gerekli bazı tedbirler İkinci Plânda tesbit edilmiştir ve Bankaların, Maliyenin ve Plânlamanın temsil edildiği özel bir komisyon halen bu sorunları incelemekle meşguldür. Sözü geçen bu komite tavsiyelerini Hükümete bildirecektir. Ancak tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların alışkanlıklarının değişebilmesi için zamana ihtiyaç olduğu da unutulmamalıdır. Bu bakımdan şimdiden harekete geçilmesinde büyük faydalar vardır. Aksi takdirde, birkaç yıl sonra kredi eksikliği ve malî mekanizmadaki yetersizlikler yüzünden kalkınma faaliyetinde engellerle karşılaşılacaktır.

Türkiye'de özel yatırımların büyük kısmı ekseriya şahsi tasarruflar ve banka sistemi dışında kalan kredilerle ve bizzat ilgililer tarafından finanse edilmektedir.

Halen, Türkiye'de bankalar arasındaki rekâbet masrafı reklâm kampanyalarına girerek ve yeni şubeler açmak suretile yapılmaktadır. Faiz hadleri resmî makamlarca tesbit edildiğinden bir rekâbet konusu olmamaktadır. Kredi faiz haddi her nekadarda % 10,5 ise de ayrıca alınan komisyon ve her ikisi üzerinden tahsil edilen gider vergisi ile bu had % 14 % 15'i bulmaktadır. Bu şartlar altında, banka kredilerinden kesilen vergilerin uygun olup olmadığı konusunun incelenmesi önem taşımaktadır.

Özel tasarrufun artmasını engelleyen başlıca faktörler halkın paralarını gittikçe artan bir şekilde gayrimenkule veya altına yatırmasıdır. Tasarruf sahibini mevduat şeklinde yatırım yapmaya teşvik etmek için bankaların kredi muamelelerini kolaylaştırmaları gerekir. Fakat bunun için de her şeyden evvel kaynağa ihtiyaç bulunduğundan bankaların halen çok yüksek olan likidite nisbetlerinin indirilmesi ge-

rekir. Öte yandan, banka mevduatının para hacmi içindeki oranı % 30' dan ibaret olup bu oranda 10 yıldan beri bir artış eğilimi görülmemektedir. Bu durum şaşılacak bir şey değildir, zira çek istimali, bankalarda hesabı olanlar içinde bile, pek yaygın değildir. Hatta vergi ödemeleri bile nakit para ile yapılmaktadır. Bu sebeple banknot kullanımının azalması için herhangi bir sebep mevcut değildir. Ne muhtelif şekillerdeki likiditelerin tedavül edebileceği organize bir para piyasası, ne de bankalar arası takas mekanizması mevcuttur. Bu yüzden bankalar büyük nakdi ihtiyatlar bulundurmamak zorunluluğunu duymaktadırlar.

Halen, Türkiye'de bankalar arası ve Merkez Bankası ile Hazine arasındaki ilişkiler incelenmekte ve bir çok reformlar teklif edilmektedir. Bugün için, Merkez Bankası herşeyden önce Devlet Bankasıdır ve Hazineye kısa süreli avanslar vermek, Kamu Sektörünün bazı kuruluşlarına kredi açmak ve Ziraat Bankası kanalıyla üreticilere yardımcı olmak gibi görevleri vardır. Türk ekonomik bünyesinin gittikçe kompleks bir hal alması karşısında bu metodların batı ülkelerindeki tatbikata yaklaştırılması yerinde olacaktır.

Uzun vadeli kredi konusunda, Türkiye'de sermaye piyasasının yokluğu gittikçe daha fazla hissedilmektedir. Halihazırda işletmeler sermaye ihtiyaçlarını kendi tasarruflarından, amortisman karşılıklarından ve ticarî bankaların yenilenen kısa vadeli kredileriyle karşılamaktadır. Uzun vadeli kredi açan Sınai Kalkınma ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankalarının talep ettikleri şartları yerine getirebilen işletmeler ise fazla değildir. Bazı istisnai haller dışında işletmeler hisse senedi ve tahvil ihracına pek müracaat etmemektedir. Bununla beraber, son aylarda girişilen bir teşebbüs, ticaret bankalarının tahvil ihracına aracılık etmeye başladıklarını göstermektedir. Bu sayede % 13 faizli 5 ilâ 10 sene vadeli bir tahvil ihracı kısa zamanda realize edilmiştir.

Sizin Bankanız

TÜRKİYE HALK BANKASI

Memleketin her köşesinde hizmetinizdedir.

BAŞAK SİGORTA

SERMAYESİ : 3.000.000 TL.

Acente Sayısı : 926

- Yangın
- Nakliyat
- Kaza
- Erection All Risk
- Makina ve Montaj
- Hayat – Hayat Grup
- Dolu
- Hayvan

**Bütün sigortalarınız için Yurdun
her köşesinde hizmetinizdedir**

ADRES : Halaskârgazi Cad. No. 15 — HARBİYE

Telgraf : BAŞSİGORTA

Tel. : 47 12 56. 47 12 57. 47 83 54. 47 56 76

İKTİSADİ VE MALİ KONJONKTÜR

Hazırlayan : Dr. Mustafa A. AYSAN

İş Hayatı :

İş hayatı sonbahar yüksek konjonktürünün içindedir. Şimdi söz konusu olan; işlerin ne zaman açılacağı meselesinden ziyade, sonbahar genişlemesinin ölçüsü ve bu hareketli iş hayatında enflasyonist gidişin önlenemeyeceğidir. Bütün iş kollarında satışlar hızla yükselmekte, bu artış temposunda bazı iş kollarında hammadde temini mesele olmaktadır. Özellikle hammadde kaynakları Türkiye sınırları dışında olan sanayi de önemli darlıklar başlamıştır. Ö-nümüzdeki aylarda ithal edilecek yatırım mallarında da darlıklar başlayacaktır. Sebebi, aşağıda durumu açıklanacak dış ödeme imkânlarının darlığı yüzünden karşılaşılabilecek transfer ve ithalât gecikmeleridir. Halen ithalât için transfer süresi 4 ayı aşmıştır.

Hükümetten gelen iyimser rekor tahminlerine dayanarak beklenen «çok iyi» bir tarım üretimi yılı hakkındaki ümitler suya düşmüş bulunuyor. Tarım Bakanı 18-19 milyon ton tahıllar üretimi tahminlerini (1967'nin tahıllar üretimi 16.869.000 ton olmuştur.) yapıp 1969 için ihracat ümitlerini açıklarken, T.M.O. 400-600 bin ton buğday ithâl edileceğini açıklamıştır. Hükümetin Haziran sonunda açıkladığı rekor tahmininin çok iyimser olduğunu ve üretimin 18 milyon tonun altında kalacağını Temmuz'da belirtmiştik. O zamanki bu tahminimizi değiştirmek için sebep görmüyoruz. Fiilî üretim, muhtemelen 17-18 milyon ton arasında gerçekleşecektir.

Üstelik, ithâl edilecek buğday için çok değerli dövizler ödenecektir. İthâli gerekli olan buğdayın miktarı üzerinde kesin bir rakam elde edilememiştir. Resmî olmayan kaynaklardan elde edilebilen bilgiler 400 bin ton ile 1 milyon 200 bin ton arasında değişmektedir. 400 bin ton ithâl edilse dahi, bunun için ödenecek döviz 25 milyon 600 bin dolardır. Eylül içinde Merkez Bankasının elindeki döviz mevcudu, 30 milyon dolar civarındadır ve ihracattaki gelişmeler ile yılın son çeyreğinde elde edilecek diğer döviz kaynakları, ümit verici miktarların tahmin edilmesini önlemektedir. 1968'den önce bu konuda A.B.D. yardımlarından yararlanmak mümkün iken, geçen yıl sona eren anlaşma, bu imkânı da ortadan kaldırmıştır. A.B.D.'nin dış yardımları yarı yarıya kısıtıldığı düşünülürse, bu alanda yeni bir anlaşma ihtimâli de uzaktır. Buğday ithâli için tek yol, eldeki değerli dövizlerden ödemede bulunmak olacaktır. Aşağıda belirtildiği gibi, bu mecburiyet, dış ödemeler dar boğazını daha da daraltacaktır.

Bir tarım ülkesi ve 20 yıl öncesine kadar ihracatçısı olan Türkiye, bu duruma nasıl düşmüştür? Bir çok sebepler öne sürülebilir. Ancak en önemlisi, İstatistik Genel Müdürlüğü yayınlarının da teyit ettiği gibi, tahıllar üretiminde hektar başına verimin artırılmamış olmasıdır. Yıllar boyunca, verim, iklim şartlarının etkisinden kurtulamamıştır. Çok iyi bir tarım yılı olan 1953'teki hektar başına tahıl verimi, 1967'de de ancak o seviyededir. Aradaki 15 yılda 1953 yılındaki verim seviyesine 1967 de ulaşılabilmiştir.

Ancak, bu sebeple sanayicilerimizin sonbahar konjonktürünün daha önce tahmin ettiğimiz kadar yükselmeyeceğini düşünmeleri yanlış olur: Bütün bunlara rağmen, büyük müstehlik kütlesi eline önemli tutarlar geçecek ve bunlar, sanayi mamülleri için yüksek talep yaratacaktır. Yukarıda belirtilen «çıkılmaz», ekonomiyi 1969'da etkileyecektir ve gelecek yıl içinde önemli ekonomik meselelerle karşılaşılacağı muhakkak gibidir.

Dış Ticaret :

1968 ekonomik durumu için kaygı verici gelişmeler dış ticaret ve dış ödeme alanındadır.

Son iki aydır, dikkatleri bu yöne çekmeğe çalışmıştık. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti de bu yılki büyük seminerini bu konuya tahsis etmekle, Türkiye ekonomisinin 1968 yılı içinde bu bakımdan karşılaştığı güçlükleri ortaya çıkarmış ve konunun önemle ele alınmasına sebep olmuştur. Bazı toplantılarına katıldığımız ve bildirimlerini incelediğimiz seminer, konuya önemi küçümsememeyecek aktüalite kazandırmak suretiyle büyük fayda sağlamış ve fakat meseleye etkili çözüm yollarının bulunması konusunda eksik kalmıştır. Çünkü bildirimler ve tartışmalar, daha ziyade, devalüasyonun gerekli olup olmaması üzerinde toplanmış ve kalmıştır.

Hem seminerde, hem de daha sonra basında çıkan çeşitli yazılarda görülen bir şey varsa, o da devalüasyona, diğer bir deyişle Türk parasının resmî kurunun düşürülmesi ve gerektiğinden fazla önem verildiğidir. Mart 1968 sayımızda bu konuyu ele almış ve şu görüşü öne sürmüştük. «...hepimizin üzerinde anlaşıldığı nokta, 1968'de devalüasyon meselesinin daha ziyade ön plâna geleceğidir. Paramızın serbest dış piyasalardaki değeri, resmî kur değerine göre henüz % 30 kadar uzaklaşmıştır. 1968 içinde ortaya çıkacak enflasyonist baskılar ve oldukça hızlı fiyat artışları, paramızın dış değerini daha da düşürecektir. Ancak devalüasyon yapan hükümetlerin karşılaştıkları güçlüklerle bakılacak olursa, dış ödeme kurumları tarafından yapılacak zorlamalar olmadan, Hükümetin kendiliğinden böyle bir yola gitmesi zordur. Bu konudaki kesin tahminler için 1968'in sonbaharındaki fiyat artışlarının büyüklüğünü görmek gerekir.»

Bu tahminlerimiz büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Fiyat artışları başlamıştır; hızı gittikçe artmaktadır.

Hükümetin «devalüasyon yapılmayacaktır» şeklindeki sözlerine güvenmemek gerekir. Dünya'da hiç bir hükümet «devalüasyon yapacağım» diyerek devalüasyon yapmamıştır. Ancak, bir resmî kur ayarlaması konusunda henüz dış finansman kurumlarından gelen, karşı durulamıyacak baskılar yoktur.

Devalüasyonun şimdi mi, sonra mı yapılması daha faydalı olur? Bu soruyu cevaplamaya çalışmadan, tahminimizi belirtiyoruz: Hükümet, 1968 sonuna kadar resmî bir kur ayarlamasından imkân nisbetinde sakınmağa gayret ederek daha ziyade ihracatın çekiciliğini arttırmak için tedbirler almakla yetinmek istiyecektir. Bu da aslında çok kurlu bir kambiyo düzenine doğru başlamış olan eğilimi hızlandıracaktır.

Bu eğilim, halen yıllık dış ödemeler toplamının yarısına uygulanmaktadır: Türkiye'den yabancı ülkelere giden turistler, 1 doları 13,5 TL'na alırlar; Yurda döviz getiren işçiler, dövizlerini 1 dolar = 12 TL. üzerinden satarlar; yabancı pasaportlular ile Türkiye'de çalışan yabancılar bozdurdıkları dolarların her birine 12 TL. alırlar; ihraç edilen sanayi mamülleri karşılığında elde edilen her dolara 9,5 - 13,5 TL. arasında bedel ödenir ve nihayet ithalâtçılar, ithalât için satın aldıkları dolarların her birine 15 - 18 TL. bedel öderler. Aslında bu biçim gizli bir devalüasyon, halen yürürlükte, fakat bunlara, vergileme, vergi iadesi, faiz muafiyeti v.s. gibi adlar verildiği için devalüasyon pek açıkça görülmemektedir. Bu durumda yapılacak bir resmî kur ayarlaması duruma açıklık verecektir.

Kronik dış ödemeye açıklarının kapatılmasına yardımcı olmak bakımından başarılı bir devalüasyon, faydalı bir alettir. Ancak devalüasyonun başarı şartlarını yaratabilmek için alınacak tedbirlerin uygulanması çok güçtür. Bu tedbirlerin başında, dahili fiyat seviyesinin, devalüasyon anındaki seviyesinde tutulması gelir. Her tarafı dar boğazlar ve enflasyonist baskılarla dolu bir ekonomide bunun çok güç olduğunu, Türkiye'nin önceki tecrübeleri göstermiştir. Diğer bir deyişle ekonomimizin temelinde önemli eksiklikler vardır. Bu önemli güçlüklerden biri, ihracat gelirlerinin ekonomik kalkınma amaçları seviyesinde artmamakta olmasıdır. Yıllık ihracat geliri son 15 yılda ancak % 25 kadar artırılabilmiştir. Üstelik fert başına düşen ihracat geliri aynı süre içinde 17 dolardan 15 dolar civarına düşmüştür. Bu fert başına ihracat değeri, dış ticaret bakımından sıkı bağlarımız bulunan 21 OECD ülkesi arasında en düşüğüdür. Tarıma ve iklimle bağlı önemli ihraç maddeleri, satış güçlükleri içindedir. Yıllar boyunca sınıflı mamüller ihracı sınırlı seviyelerde kalmıştır.

Bütün bu problemler karşısında ihracat gelirlerini arttırmak suretiyle, ekonominin temel güçlüğüne çözümlenmeye çalışmak gerekir. Devalüasyonun, 1968 yılında bütün bu güçlükleri yeneceği beklenmemelidir. Meselenin uzun vadeli çözümü, şu temel görüşten hareket etmelidir: Dış ticaret, Ortak Pazar'a tam üye olarak giriş süresini kapsayacak uzun vadeli bir plâna bağlanmalı, bu sürenin sonunda gümrüksüz ve kambiyo kontrolü olmayan bir ekonomik düzene ulaşmak için gerekli olan her türlü tedbir alınmalıdır. Aslında Ortak Pazar'la ilişkilerimiz de bunun önünde sonunda yapılmasını gerektirmektedir. Bu plân içinde devalüasyon da bir tedbir olarak düşünülebilir ve fakat bütün yukarıda sayılan güçlükleri ortadan kaldırması beklenmemelidir.

Yukarıda sözü edilen ihracatı teşvik tedbirlerinden ilki 16 Eylül'de yayınlanan Resmî Gazete'deki 933 sayılı kanunun değişikliği ile başlamıştır. Bu tarihten sonra, bankalar açılacak ihracat kredilerinden vergi almayacaklardır. Ayrıca, ihracat kredileri faizlerinin % 3'ü Merkez Bankası'ndaki «selektif kredi fonu»ndan karşılanacak, diğer bir deyişle bu krediler, ihracatçı için % 3 ucuzlamış bulunacaktır.

Ihracatı teşvik için alınabilecek her türlü tedbiri desteklemek gerekiyor. Ancak, zannediyoruz, ki tedbirler bundan ibaret değildir ve arkası gelecektir. Bu sebeple ihracata açık alanlara yatırım yapmak, yakın gelecekte önemli ve çok verimli iş sahalarını teşkil edecektir. İş hayatının bu yönde gelişmesi faydalı olacaktır. Bu sebeple daha önemli tedbirler alınmalıdır. Bunlar arasında, ihracatçının kazandığı dövizin belirli kısmını kendi ithalâtı için kullanabilme imkânı, ihracatçıya muhakkak verilmelidir. Yukarıda sözü edilen kanun değişikliği ile ihdas edilen 2 milyon dolarlık ihracatı teşvik kotası yeterli değildir.

Türk ekonomisinin içinde bulunduğu kronik enflasyon ile sabit kur politikası ihracatçıyı, zaten dış pazarlarda rekabet imkânından, belirli ölçüde mahrum

bırakmaktadır. Bunun için ihracatçıyı çok etkili tedbirlerle desteklemek gerekir. İstanbul Ticaret Odasında Eylül 1968 itibarile kayıtlı 5947 ithalâtçıya karşılık 374 ihracatçı firma olması, sebepsiz değildir.

Ortak Pazar :

21-24 Eylül tarihleri arasında İstanbul'da yapılan Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlamento Komitesi'nin toplantısı ile 1969 Aralığında Türkiye'nin geçiş dönemine girmesinin faydası üzerindeki tartışmalar yeniden başlamış bulunuyor.

Hükümet gibi biz de bu yıl sonunda verilecek kararla 1 Aralık 1969'dan itibaren yurdumuzun «geçiş dönemi»ne girmesini faydalı buluyoruz. Hazırlık döneminde, geçiş hazırlık konusunda fazla bir şey yapılmamıştır; ihracat gereği kadar teşvik edilmemiş, arttırılmamış, döviz rezervleri azala azala çok düşük seviyelere gelmiş, dış ödeme açıkları artmıştır. Bütün bu olumsuz faktörlere rağmen, yukarıda belirtilen dış ticaret alanındaki güçlükler uzun vadeli çözüm yolu aranmasına başlanmasını zorunlu kılacağı için, 1969 Aralık'ında «geçiş dönemi» ne girmek ekonomi için faydalı olacaktır.

Ancak, Ortak Pazar'daki ortak ülkelerin Hükümetin bu talebini Aralık 1968 den Aralık 1969'a kadar sürecek incelemelerden sonra olumlu karşılayacaklarını tahmin etmek, gelişen şartlar karşısında oldukça güç görülmektedir. Batılı büyük şirketler tarafından açık bir pazarın daha sağlanması sebebiyle, memnurlukla Ortak Pazar'a alınacağımızı öne süren bazı şüpheli görüşlere rağmen, bu talebi, Ortak Pazar ülkelerinin olumsuz karşılamaları daha büyük bir ihtimâldir. Çünkü Ortak Pazar ülkeleri için Türkiye'nin 30 milyonluk pazarının değeri, Türk Ekonomisinin dış ödeme gücüyle sınırlıdır. Bu gücün içinde bulunduğumuz günlerde pek zayıf olduğu ve gittikçe zayıfladığı hususu, yukarıda belirtilmiştir. 1969'da bu konuda daha önemli güçlükler ortaya çıkacaktır. Ortak Pazar ülkeleri bu zayıf dış ödeme gücünü devamlı olarak desteklemiş bulunmaktadır. Birinci 5 yıllık hazırlık dönemi boyunca 175 milyon dolar kredi vermiş, sonraki dönemlerde bu kredinin devamını kararlaştırmıştır.

Ortak Pazar ülkeleri, muhtemelen, bu desteği sonsuza kadar devam ettirmek istemezler ve onun için de Türkiye'nin geçiş dönemine girmesini kararlaştırmadan önce, Türk ekonomisinin görünen bir gelecekte dış ödemelerini kendi başına yapabilecek ekonomik güce ulaşacağı hakkında önemli delillere sahip olmak isteyeceklerdir. Yukarıda belirtilen dış ödeme güçlükleri, bu delilleri vermemektedir. Ağustos sonunda yayınlanan OECD'nin Türkiye İktisadî Raporunda bu yıl konsorsiyom ülkelerine yapılacak borç ödemelerinin bir yıl ertelenmesinin tavsiye edilmesi, bu bakımdan ilgi çekicidir.

İstanbul'daki Karma Parlamento Komitesi'nden yayınlanan bildiriye, hazırlık döneminin ilk üç yılında alınan ekonomik sonuçların çok olumlu bulunduğu ve müteakip dönemlerde olumlu gelişmeler için ümit verdiği belirtilmiş olmakla birlikte, ekonominin dış ödeme güçlükleri, esas itibariyle 1968 içinde başlamıştır. Geçiş dönemine girme kararının verilebilmesi için 1968 Aralığından başlayacak incelemeler, bir yıl sürecektir. Oysa önümüzdeki yılda dış ödeme güçlüklerinin artacağı muhakkak gibidir. Bu şartlar altında, eğer Türkiye'nin geçiş dönemine girmesi Avrupalı ortaklar tarafından olumlu karşılanır ve uygun gördüğümüz gibi «geçiş dönemi» 1 Aralık 1969'da başlarsa, kararda ekonomik sebeplerden ziyade politik faktörler rol oynamış bulunacaktır. Belki de «geçiş dönemi» nin Aralık 1969'da başlatılmasını isteyen Hükümet, sanayiin korunması ve Ortak Pazara ihraç maddeleri-

mizin satılması konusunda o kadar önemli şartlar öne sürecektir ki, Ortak Pazar ülkeleri, hazırlık döneminin 5 yıl daha uzatılmasını isteyebileceklerdir. Şimdilik, ekonomik sebepler, bu kararın daha büyük bir ihtimâl olduğunu göstermektedir.

Çalışma Hayatı :

İşçi-İşveren ilişkilerinde rahatsızlıklar var. İşgâller, grevler, grev tehditleri birbirini kovalıyor. Rahatsızlık sebepleri çeşitli; fakat temel sebep Türkiye ekonomisinin büyük bir işsizler kütlesine iş bulmak konusunda başarılı olmamakta bulunmasıdır. Türkiye'de 15 milyon çalışan insandan 10 milyonu tarımda çalışır ve bu sonuncuların 7 milyonu gizli işsizdir; fırsat buldukça büyük sanayi merkezleri etrafına akın ederler ve sanayi ve hizmetler alanında geçim kaynağı ararlar. Bu büyük işsizler ordusu, sendika üyesi olan işçilerin (sayıları sadece 1.440.000'den ibarettir.) hayat standardının yükselmesini de önlemektedir. Bu arz bolluğu, Avrupa ülkelerine çalışmaya gitmek için sıra bekleyenlerin 600.000'e ulaşmış olmasında da kendini göstermektedir. Bu güne kadar en çok Türk işçisi çalıştıran Almanya'daki işçilerin sayısı 140 bin kadardır. Alman Başbakanı kısa süre içinde, bu rakamın 160 bine çıkarılacağını söylemiştir. 600.000 kişi sıra beklerken, en iyi ihtimâlle Almanya'ya ancak 20 bir kadar işçi gönderilebilecektir. Almanya'da ekonomik hızlanma başladığı için önemizdeki günlerde kolonya'ya gidecek işçi gruplarının sayısı herhalde artacaktır. İşsizlik Türkiye'de kol gezmekte iken, yabancı ülkelere işçi gönderilmesini tenkit edenlerin, gerekçeleri anlaşılammaktadır. Bütün çalışanlara yurdumuzda iş bulmak, şüphesiz işin idealidir. Ama bu imkân açılıncaya kadar işçilerin yabancı ülkelerde çalışmalarını önlemek şöyle dursun, alınacak tedbirlerle bu yöndeki işçi hareketlerini hızlandırmak gereklidir. Bu insanlar, hem kendilerini fayda sağlamakta, hem de yurda döviz getirmek ve önemli yatırımlar kazandırmak suretiyle yurt ekonomisini de yararlandırmaktadır.

Ancak çalışan nüfusumuzdan iş bulabilenlerin sosyal haklarının tam olarak sağlandığı da söylenemez. Bu kadar büyük bir işsizler kütlesi karşısında işsizlik sigortası gerçekleştirilememiş ve zirai sektördeki işçiler de dahil 15 milyon çalışan nüfusun 11,5 milyonu herhangi bir sosyal sigortadan mahrum bulunmaktadır.

Genel olarak, sosyal haklar bakımından daha iyi bir durumda olan devlet memurlarının dahi ücretleri güllünc seviyelerdedir; ve yıllardır üzerinde çalışılan personel kanunu 1965'te çıkarılmış, fakat bir türlü uygulanamamıştır.

Bu sebeplerle çalışma hayatındaki rahatsızlıklara uzun vadeli çözümler bulmanın yolu, en başta, büyük işsiz kütlesini azaltacak tedbirlerin alınmasını gerektirir. Bunlar arasında el emeğini çok kullanan sanayi teşviki, tarım yatırımları ile tarım ürünlerini işleyen sanayi dallarının Anadolu'ya yayılmalarının sağlanması önemli yer işgal ederler.

Asgari Ücret Tesbit Komisyonu'nun Ankara'daki toplantılarında ortaya çıkan tartışma, çalışma hayatındaki huzursuzluğu artırmış, Türk-İş, asgari ücretlerin günde 20 liranın altında tesbit edilmesi halinde genel greve gidileceğini belirtmiştir. İçinde bulunduğumuz günlerde ortalama asgari ücretlerin 15 lira civarında olduğu tahmin edilmektedir. Tartışma, asgari ücret seviyesinin tesbitinde işçinin tek başına geçiminin mi, yoksa ailesi ile birlikte geçiminin mi gözönüne alınacağı noktasındadır! İşveren temsilcisi işçinin kendisinin gözönüne alınmasını öne sürmüş, Hükümet de bu görüşe katılmıştır. Buna karşılık Türk-İş temsilcisi, işçinin ailesiyle birlikte gözönüne alınması ve asgari ücretin 20 lira olarak tesbit edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Mesele Ücret Tesbit Komisyonunda çözümlenemediği için kamu oyuna aktarılmış ve önemle tartışılmaya başlanmıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, sebebi böyle olan bir tartışmanın ortaya

çıkması, gerçekten üzücüdür. İşçiyi ailesinden ayrı olarak tek başına yaşıyor farzetmek, adaletsiz bir düşünce olduğu kadar gerçekçi de değildir. Hükümetin, bu konuda işçi görüşünü benimseyerek, asgarî ücretin 20 lira seviyesinde tesbit edilmesine yardımcı olmasını temenni ediyoruz. Aksi halde zaten huzursuz olan çalışma hayatı, zincirleme grevlerle çalkalanacaktır.

Yeni Teşebbüsler :

Son günlerde girişilen teşebbüsler gerçekten ilgi çekicidir.

Ağustos sonunda Türkiye'nin en büyük konserve fabrikası olan TAT, faaliyete açılmıştır. Bursa'nın Mustafa Kemal Paşa ilçesinde kurulan fabrika bu yıl 300-350 bin dolarlık, bundan sonra da yılda bir milyon dolarlık domates salçası ihraç edecektir.

Koç grubu, T. Şeker Fabrikaları ve Migros'la birlikte nihayet tarım ürünlerini içtme ve gerçekten ihracata açık sanayie yönelmiş bulunuyor. Fabrika'nın açılışında, tarım alanında başka denemelerin de yapılmakta olduğu açıklandığına göre, Koç grubundan bu alanda yeni haberler beklenmelidir. Yukarıda belirtilen dış ödeme güçlükleri sebebiyle bu tür teşebbüsler, genel ekonomiye ve müteşebbüslerine büyük fayda ve kârlar sağlayacaktır ve her bakımdan teşvik ve tebrik edilmedir.

Koç grubundan gelen ikinci yeni teşebbüs, «Servis Turistik A.Ş.» nin Türkiye'de ilk defa kredi kartlarını ihdası teşebbüsüdür. Kredi Kartları'nın Batı ülkelerindeki yaygınlığı, ödemeleri kolaylaştırmak bakımından faydaları, bırakınız parayı, ödemeler için çek tedavülünü dahi lüzumsuz hale getirmek suretiyle ödeme usullerinde büyük gelişme yaratma kabiliyeti, bu dergide zaman zaman belirtilmiştir. Şirket, bir kulüp gibi müşterilerini üye kaydedecek ve kendilerine kredi kartları dağıtacaktır. Bu kart ile, alış-verişte, tatil ve seyahatte, eğlence yerlerinde para ödenmesine lüzum kalmadan kart gösterilecek ve aydan aya ödemeler şirkete yapılacaktır. Esaslı bir kredi istihbaratına dayanması gerekli olan böyle bir teşebbüs, aslında bir finansman işidir. Üyeler tarafından çeşitli kurumlara borçlanılacak miktarlar, şirket tarafından alacaklı kurumlara ödenecek ve sonra da üyeden belirli aralıklarla tahsil edilecektir. Böyle bir finansman işine, bankalarımızın daha önce teşebbüs etmemiş olmaları, onların yenilikleri izlemekteki yavaşlığını göstermektedir.

Son zamanlarda, özellikle koyu bir rekâbete konu teşkil eden istihlâk eşyası alanında ikramiye yarışı açılmıştır. Omo'dan sonra, Ankara gazozu, daha önceki Coca-Cola, Pepsi-Cola ve Fruko ikramiye yarışına katılmışlar ve önemli satış artışlarını gerçekleştirmişlerdir. Yurdun bankaları ikramiyecilik «terbiye»sini o kadar geliştirmişlerdir ki, istihlâk eşyası alanında ikramiyeler birbirini izlemektedir. Hatta, bu ikramiye yaygınlaşmasından, organize bir şekilde yararlanmak isteyen iş adamlarımızdan biri, Türkiye'de ilk defa bir Hediye Pulu müessesesi kurmuştur. Bu müessese tarafından perakende ticaret yerlerine dağıtılacak pullar, alış-verişleriyle oranlı olarak müşterilere verilecek; bu pullardan belirli tutarda biriktirmiş olanlar, hediye pulu müessesesine biriktirdikleri pulları götürerek, biriktirilebilecek pul tutarlarına uygun herhangi bir malı bu pullar karşılığında bedelsiz olarak alabileceklerdir. Pullar karşılığında bedelsiz olarak müşteriye verilecek malların maliyet bedeli ile, pullar iş yerlerine dağıtılırken perakendeciden pul bedeli olarak yapılan tahsilât arasındaki müsbet fark, hediye pulu müessesesinin kârını teşkil edecektir.

Hem yarış halini almış ikramiyeler, hem de hediye pulu işlemleri, saman alevine benzerler. Başlangıçta satışlar üzerinde beklenmedik olumlu etkiler yapar-

lar; fakat bu çeşit ikramiye veren müesseselerin sayısı arttıkça, müstehlikte bunlara karşı kanıksama belirir ve şirketler başladıkları noktaya geri dönerler. Bankalarda böyle olmuştur; istihlak malı satan işletmeler için de böyle olacaktır. İşletmelerimizin bu geçici «doping» ten kısa zamanda vazgeçeceklerini umarız.

Kuruluşunu endişe ile izlediğimiz ikinci bir teşebbüs, «Halk Sektörü» gibi bir büyük ad ile ortaya çıkmış olan ve Eylül başında sermayesi 10 milyondan 100 milyona yükseltilen HASTAŞ'dır. Kurucular kendi müesseselerini, Almanya'nın Krupo ve Volkswagen, Fransa'nın Reno, Amerika'nın Ford gibi şirketleri ile kıyaslamakta ve fakat nedense, kıyaslamalarda adı geçen şirketler gibi değil de, son yılların en kârlı işleri gibi görülen eğitim alanı ile işe başlamış bulunmaktadırlar. Gerçekten devletin eğitim alanına tahsis ettiği kaynakların yıllar yılı dar tutulması, bu alanı müteşebbisler için çok kârlı hale getirmiş ve ortası ile yükseği ile mantar gibi ortaya çıkan özel yüksek okullar vasıtasıyla eğitim faaliyetleri, özel teşebbüsün çok kârlı bir yatırım alanı oluvermiştir. Yapılan hesap basittir: Ankara Fen Kolejine geçen yıl 10.000 müracaat yapılmış, fakat 90 kişi okula alınabilmiştir. Üniversitelere bu yıl 50 bin kişi müracaat etmiş, bunlardan 27 bini merkezî sistem dışında kalmış, diğer bir deyişle devlet okullarına giremeyecekleri tahmin edilmiştir. Bundan daha verimli bir piyasa olur mu?

Bu tür müteşebbislerimizi uyarmak görevimizdir. Eğitim faaliyeti, uzun vadede kâr sağlayamayacak bir iş koludur. İstanbul Üniversitesinde eğitim maliyeti öğrenci başına 8.000 TL. civarındadır. İyi kaliteli bir öğretim için belki de günümüzde öğrenci başına daha fazla harcamak zorunludur; çünkü İstanbul Üniversitesinde dahi öğretimin geliştirilmesi için çok daha fazla fonlara ihtiyaç vardır. Batı ülkelerindeki özel okullardan çoğu, devamlı gelir kaynakları olan vakıflar halindedir ve açıkları yıllık teberrularla kapatırlar. Devletin özel okullara müdahale ve kontrolü gecikmiş ve eksik kalmış olduğu için, bu faaliyet şimdilik kârlı görülmektedir. Ancak, devletin ileride bu alanda tedbir alacağı muhakkak gibidir. Bu sebeple HASTAŞ'ın henüz hepsi toplanmamış sermayesi toplandığı zaman, kurucuların plânları arasında öne sürdüğü gibi, toplanan fonların önemli kısmını sanayi alanına kaydırmalarını faydalı buluruz. Hisse senetlerine yatırım yapmayı düşünen okurlarımızı da bu noktada uyarmayı ödev biliriz. Sanayi alanındaki yatırımlar konusunda da kurucular, ilâç sanayiini tesbit etmişlerdir. Çok fazla rekâbetin bulunduğu bu alanda piyasayı iyi incelemeleri belki de bundan daha faydalı işkollarının bulunduğu göstercektir. Tarım ürünlerini işleyerek ihraç etmek, acaba çekici olamaz mı?

Sermaye Piyasasının Tanzimi ve Teşviki ile ilgili kanunun çıkarılması çok gecikmektedir. Acele edilmezse, küçük tasarruflarını bir iki hisse senedine yatıracak olanlar zararlı çıkacaktır.

Ağustosun sonunda yılda 20 bin otomobil yapmak üzere 2 yıl sonra faaliyete geçecek Volvo otomobil fabrikasının da temeli atılmıştır. Ordu Yardımlaşma Kurumu ile İsveç'in Volvo fabrikalarının işbirliği ile yapılan fabrika 350 milyon liraya mal olacaktır. Her ne kadar temel atma töreninde belirtildiği gibi 1975 yılında Türkiye'nin 47.000 otomobile ihtiyacı olacak ise de, 1970 yılında faaliyete başlandığı anda, Fiat, Anadol ve Volvo kapasiteleri, yurt ihtiyacını muhakkak aşacaktır. Satış güçlüklerinin kısa zamanda belirmesi ve 1971-72 yıllarında ihracat imkânlarının araştırılması zarureti ortaya çıkabilir.

Almanya'da çalışan işçilerimiz tarafından Türksan'dan sonra İŞBİR A.Ş.'de, senetik çuval imal etmek amacıyla kurulmuştur. Önümüzdeki yıllarda bu çeşit teşebbüsler artacaktır. Çünkü Almanya'da bir süreden beri çalışarak önemli tasarruf miktarlarını biriktirmiş olan işçilerimiz, gittikçe artan şekilde bu tasarrufları için yurd içinde yatırım fırsatları arayacaklardır.

PIYASA DURUMU

Hazırlayan: Yıldırım KILKİŞ

I. PIYASA HABERLERİ :

A. İç Ticaret :

Piyasalar genel olarak canlanmış, emtea hareketleri ve iş hacmi artmıştır. Memleketimizin ekonomik yapısı icabı bu mevsimde görülen canlılık, yeni yıl, malî yıl, vergi ayları, kota devreleri gibi zamanlarda hızlanıp yavaşlayarak tezahür eder. Bu hususlara dış politik olayların tesirini de katmak yerindedir.

Pamuk piyasalarında, Adana ve İzmir'de, yerli ihtiyaçlar için mübayaalar hızlanmaktadır. Adana'da standard beyaz pamuk fiatları yükselmiş, Çukobirlik devamlı mübayaaya başlamıştır. Dış memleketlere yapılan satışların da gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. İzmir piyasasında da muamele hacmi artmıştır. Arzın bollaşması fiatları etkilememektedir. Zira mübaya talepleri devamlı bir şekilde gelişmektedir.

Karadeniz fındık piyasası canlanma gayretleri içindedir. Piyasanın açılması bir hareket yaratmışsa da dış taleplerde bilâhare görülen yavaşlama, fiatlara tesir etmiştir. Eylül yüklemelere 1040, Ekim yüklemelere 1050 kuruştan alıcı bulunmuştur. Bu durgunluğun geçici olduğu ve iç ve dış piyasalardan taleplerin artacağına muhakkak nazariye bakılmaktadır.

B. Dış Ticaret :

Döviz rezervlerinin azalması ithalâtle ilgili transferlere tesir etmiş ve sıkışıklıklar baş göstermiştir. Bu konuda hükümetin ne gibi tedbirler alacağı merakla beklenirken, döviz getirecek muamelelerin geliştirilmesi ve teşvikinin yegâne çıkar yol olduğu tekrar acı bir şekilde anlaşılmıştır.

İthalâtle ilgili olarak geçirdiğimiz devrenin ilgi çekici olayı, İzmir Fuarı yolu ile ve mutemet elile ithâl konusudur. Bu konuda mutemetlik yolunun Fuar Rejimi Yönetmeliğine mi, yoksa İthalât Yönetmeliğine mi uygun olarak yürütüleceği açıkça belli olmamış ve Ticaret Bakanlığundan istenilen açıklama, Eylül'ün son haftasına kadar yapılmamıştır.

İhracat konusunda, 16.9.1968 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 6/10649 sayılı Kararname, ihracatın teşviki ve geliştirilmesiyle ilgili olarak bazı yeni esaslar getirmiştir.

Bu esasları şöyle özetleyebiliriz :

1. Vergi, resim ve harç istisnası: Buna göre, ihracat ve ihracat kredisi işlemleri, banka ve sigorta muamele vergisinden, damga resminden ve diğer resim ve harçlardan muaf tutulmuştur.

2. Selektif kredi uygulaması: Serbest döviz karşılığında yapılacak ihracatın finansmanı için açılacak kredilerde faiz yüzdesinden %3 ünün Merkez Bankası ta-

rafından karşılanacağı kararlaştırılmıştır. Buna göre, ihracatçının %3 daha ucuza kredi alması sağlanmıştır.

3. İmalâtçı ihracatçılara proje bazında döviz tahsisi: Mamûllerini ihraç eden veya edecek olan imalâtçılara, h m ve yardımcı madde ve ambalaj malzemesi ithali için döviz tahsisi yapılması kararlaştırılmış ve bunun için 2 milyon dolarlık «İhracatı Geliştirme Kotası» ihdas edilmiştir.

4. İhracatı Geliştirme ve Teşvik Fonunun işleyişi ile ilgili 261 sayılı kanuna bağılı listelere yaş meyve ve sebze de ilâve edilmiştir. Bu fon 1-3 yıl devreli ve %3 faizlidir.

5. Vergi iadesi : İhracatta vergi iadesi ile ilgili kararname'nin bazı hükümleri değiştirilmiş ve vergi iade nispetleri tespit edilmiş olan maddeler dışındaki maddelerin ihracında geçici olarak uygulanacak nispetler, istihsal vergisine t bi mallarda %15, olmayanlarda %5 şeklinde tespit edilmiştir. Bunun için bir yıl zarfında FOB 50.000 liralık ihracat şartı tekrar konmuştur.

Görülüyorki ihracatı teşvik ve geliştirme konusunda, yıllardır talep edilen kolaylıkların bir kısmı gerçekleşmiştir. Ancak ihracatçı ruhsatnamesi konusunda, ithal t  vesikasına benzer bir kolaylığın da ihdası şarttır. Ticaret Bakanlığının bu hususta  cilen bir karar almasını temenni ediyoruz.

C. Sanayi :

Sanayi faaliyetlerine bu devre zarfında da yeni il veler olmuştur. «Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi» kurulması hususunda Sanayi Bakanlığında çalışmaların tamamlanması beklenmektedir. Bu suretle yeni bir istikamet alması arzu edilen küçük sanayi teşebbüslerinin olumlu çalışmalar yapacağı  mit edilmektedir.

Adana'da Sasa Sentetik Elyaf Fabrikası pek yakında faaliyete geçecektir. Kütahya Azot Sanayi tesislerinin tevsii tamamlanmıştır. Fabrika yılda 652.000 ton gübre istihsal edecektir. Manisa'da Bursa'daki  rneği gibi Sanayi Bölgesi kurulmaktadır. Bölgesel gelişmeye çok yararlı olan bu tip projelerin başarisını arzu etmekteyiz.

İstanbul Sanayi Odasının kayıtlarına göre, 1968 Ağustos ayında 20 sanayi firmasının faaliyete geçtiği anlaşılmaktadır. Toplam sermayesi 3,3 milyonu geçen bu tesislerin 2 si gıda, 11 i metal, 6 sı kimya, 1'i de muhtelif sanayi kollarında iş görmektedir.

II. PİYASA HAREKETLERİ :

A. Dokuma :

1. Y nl  Dokuma :

Piyasa hareketlenmiş, satışlar geçen aya nazaran artmıştır. Ancak stoklar yeterli olduğundan fiatlarda değişiklik yoktur. Kış mevsiminin yaklaşması dolayısıyla y nl  dokuma piyasasında iş hacminin artması beklenmektedir.

2. Pamuklu Dokuma :

Piyasa çok canlıdır. Bu sebeple stoklarda %15 azalma olmuş, fakat bu durum fiatlara tesir etmemiştir. Önümüzdeki devrede pamuklu dokuma piyasasının çok hareketli olacağı ve bu durumun fiatların biraz yükselmesine sebebiyet vereceği anlaşılmaktadır.

B. İnşaat Malzemesi :

Canlı bir devre geçiren inşaat piyasasında kredili satışların yaygın olduğu ve bazı mal kalemlerinde arz yetersizliği görülmektedir. Bu durum fiyatların yükselmesine sebep olmuştur.

1. Yuvarlak Demir :

Geçen devre için belirttiğimiz gibi, kütük tahsisleri çok azaldığından, haddehaneler takriben kapasitenin % 32 si nispetinde üretimde bulunmuşlardır. Karabük piyasaya tahsis vermemekte, 12 mm. den yukarı boyları kendisi mamül olarak satışa arz etmektedir. Ancak siparişlerin sıraya koyulması ve 2-4 haftada teslimat yapılabilmesi, kalın demir sıkıntısına sebep olmaktadır.

Bu durumun daha bir ay devamı beklenmektedir. Zira inşaat mevsiminin bu müddetten itibaren gittikçe yavaşlaması normaldir.

1968 Eylül sonu itibarile fabrika satış fiyatları şöyledir:

6 mm. lik firkete	210—215 krş.
6 mm. lik kangal	210 krş.
8 mm. lik	200 krş.
10 mm. lik	200 krş.
12-22 mm. lik	190 krş.

2. Profil Demir :

Geçen devreye kadar nisbi bir istikrar gösteren profil demir piyasasında özellikle talebin gelişmesi, piyasada sıkıntı yaratmış ve bazı cinslerde fiyat yükselmeleri görülmüştür.

Ege bölgesinde yapılan büyük elektrifikasyon yatırımları dolayısıyla Karabük fabrikalarının stokları tükenmiş olup, üretimin büyük bir kısmı da bu bölgeye tahsis edilmiştir. Bu sebeple arzın yetersizliği ve fiyat hareketleri bilhassa U demirlerinde hissedilmiştir. U demirlerinde 15-20 krş. lama, T ve köşebent demirlerinde de fiyatlar 20 krş. civarında yükselmiş bulunmaktadır.

Bu durumun devamı beklenmektedir. Zira kalite ve fiyat bakımından nazım rolü olan Karabük'ün, büyük yatırım projeleri dolayısıyla, piyasalar üzerindeki olumlu tesiri çok azalmakta, buna mukabil talep miktarı artmaktadır.

3. Çimento :

14-15 TL. seviyesinde seyreden çimento fiyatlarının alınan bütün tedbirlere rağmen resmî fiyatlar kademesine inmeyeceği anlaşılmaktadır. Çimento Sanayii A. Ş. nin uyguladığı tanzim satışlarının gerçekten çok tesirli olduğunu kabul etmek gerekir. Nitekim 1967 yılında tanzim satışları 62.000 ton iken, bu rakamın 1968 Ekim ayı sonunda 200.000 tona varacağı anlaşılmaktadır. Bununla beraber son Çekoslovakya hadiseleri, Romanya ve Bulgaristan'dan ithal edilecek miktarın verilememesine yol açmıştır. Bartın'daki zelzele dolayısıyla, oradaki fabrikanın üretimi aksamış olduğundan, 1968 Ekim ayında fiyatların 17 TL. na kadar yükselmesinden endişe edilmektedir.

Beyaz çimento piyasası ise istikrarlıdır. Talebin gelişmesine mukabil, Pınarhisar ve Tarsus Fabrikalarının üretim kampanyaları başarılı olmuş ve arzın yeterliliği, fiyatları 34.5-35.- TL. civarında tutmuştur. Bu durumun değişmesi için bir sebep görülmektedir.

4. Karo Fayans :

Karo fayans piyasası canlıdır. Arzın bol olması fiatların yükselmesine mani olmakta ise de, Çanakkale Seramik Fabrikasının üçüncü kalite malları, kalitesinin düzelmesi sebebiyle 2-3 kuruş yükselmiştir.

1968 Eylül ortasında fiatlar şöyledir: Ekstra 95-96 krş., standard 92-94 krş., üçüncü 83-85 krş.

Arz ve talebin dengeli olması, rekabetin şiddeti, karo fayans fiatlarının istikrarlı seviyesinde duracağını göstermektedir.

5. Kereste :

Piyasa istekli olmasına rağmen yüksek bir seviyede yerleşmiş olan kereste fiatlarında önemli bir değişiklik yoktur. Ancak köknar tomruklarının arzındaki yavaşlama bu cinsin fiatlarına biraz tesir etmiştir. Ekim ayından sonra inşaat mevsiminin eski hızında gerileme olması ve kereste talebinin daha ziyade doğramalık çeşitlere yönelmesi beklendiğinden fiatlarda değişiklik olmayacağı anlaşılmaktadır.

1968 Eylül sonu itibarile fiatlar şöyledir: TL/m³.

Köknar (kaba işler için)	670 — 850
Köknar (doğramalık)	800 — 1100
Çam (kaba işler için)	600 — 700
Çam (doğramalık)	900 — 1000
Çıralı çam (üstün vasıflı)	1300 — 1800

6. Pencere Camı :

Piyasa istekli, arz, iki çeşit hariç, yeterli olduğundan canlı fakat istikrarlı bir manzara arzeden pencere camı piyasasında 2 ve 3 mm. lik çeşitlerde sıkıntı vardır ve bu cinslerin fiatları biraz yükselmiştir. Mevsim itibarile talebin en yüksek devrelerine girildiğinden, fiat hareketlerinin devamı beklenmektedir.

Buzlu cam piyasasındaki istikrarlı manzaranın bu devre, arzadaki azalma sebebiyle fiat yükselmelerine sahne olacağından endişe edilmektedir. Buzlu cam fiatları 1968 Eylül sonu itibarile 33 TL civarındadır.

C. Gıda Maddeleri :

1. Bakliyat ve Pirinç :

Bakliyat piyasasındaki durgunluk, geçen devredeki tahminlere uygun olarak kısmi bir canlanma göstermiştir. Bu hareket dermason fasulye ve mercimek kalemelerinde olmuş, diğerlerinde ise muamele hacminin gelişeceğine dair işaretler dikkati çekmiştir. Bu işaretler, okulların açılması, mali yıl sonunun yaklaşması ve kış devresi hazırlıklarıdır. Bu durumun, fiatları yükseltmek yolunda tesiri beklenmekteyse de yeni mahsulün idraki dolayısıyla arzın bollaşmasının fiat artışlarına mani olması normaldir.

1968 Eylül sonu itibarile bakliyat fiatlarının borsalardaki seyri şöyledir: Dermason fasulye 400 krş., battal 350 krş., barbunya 240 krş., mercimek yaş İstanbul 130 krş., nohut 200 krş.

Pirinç piyasası canlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla fiatlarda bir yükselme görülmekteyse de, yeni mahsul dolayısıyla fazla artış beklenmemektedir. 1968 Eylül ortası itibarile bersani 360 krş., maratelli 305 krş., karolin 365 krş. tan muamele görmüştür.

2. Beyaz Peynir :

Beyaz peynir piyasası canlıdır. Ancak yeni mahsülde mevsim itibarile azalma başladığından, fiatlarda cüz'i yükselmeler beklenmektedir.

1968 Eylül sonu itibarile toptan satış fiyatları şöyledir: (Teneke/TL.)

Tam yağlı	150 — 160
Yarım yağlı	120 — 140
Yağsız	75 — 85

3. Zeytinyağ ve Diğer Nebati Yağlar :

Zeytinyağı piyasası hareketlidir. Yeni mahsül piyasaya arz edilmediğinden fiatlarda cüz'i artışlar görülmektedir.

Önümüzdeki devreden itibaren yeni mahsülün piyasaya arzı dolayısıyla fiyat hareketlerinin azalma eğiliminde olması beklenmektedir.

1968 Eylül sonu itibarile ekstra ekstra zeytinyağ 950 krş. tan, I. kupe 780 krş. tan, sıra malı çeşitler ise 650 krş. tan muamele görmüştür.

Yeni mahsül ayçiçeği yağı piyasaya çıkarılmıştır. Bu sebeple fiatlarda 25 kurşluk bir gerileme olmuştur.

1968 Eylül sonu itibarile ayçiçeği yağı 415 kuruştan muamele görmüştür. Pamuk yağı fiyatları da aynı manzarayı arzetmektedir.

D. Altın Fıatları :

1968 Eylül ayı itibarile altın fiyatlarının seyri şöyledir: (TL.)

	Cumhuriyet	Reşat	İngiliz
2.9.1968	115,25	182.50	136.—
9.9.1968	116.—	187.—	136.—
16.9.1968	117.—	188.—	136.—
23.9.1968	118.—	190.—	136.—

E. Toptan Eşya Fıatları İndeksi :

1958=100 itibarile İstanbul toptan eşya fiyatları indeksi, 1968 Ağustos ayında 163,2 olmuştur. 1968 Temmuz ayı indeksi 162,4; 1967 Ağustos ayı indeksi ise 155,9 idi.

F. Dış Ticaret :

Resmî istatistiklere göre 1968 Mayıs ayında ihracat ve ithalâta ait durum şöyledir:

1. İhracat :

1968 Mayıs ayında ihracatımız 19.710.000 dolar olmuştur. 1967 Mayıs ayına nazaran bu rakam 8.632.000 dolar geridir. Ancak Ocak-Mayıs devresi itibarile mukayese yapıldığı takdirde 1968 yılında 211.884.000 doları bulan 5 aylık ihracatımız, 1967 yılının ilk 5 aylık ihracatından 4.407.000 dolar fazlalık göstermektedir.

Sahalar itibarile, 1968 Mayıs ayındaki ihracatımız 1967 Mayıs ayına nazaran serbest dövizli anlaşmalı memleketlere ve diğer anlaşmalı memleketlere artmıştır. OECD memleketlerine ise azalmıştır.

2. İthalât :

1968 Mayıs ayında ithalâtımız 69.887.000 dolardır. 1967 Mayıs ayına nazaran bu rakam 18.300.000 dolar daha fazladır. 1968 Ocak-Mayıs ithalâtımız 332.987.000 dolar olmuştur. 1967 nin ilk 5 ayına göre 21.800.000 dolar artış vardır.

Sahalar itibarile ithalâtımız, 1968 Mayıs ayında, 1967 Mayıs ayına nazaran OECD ve diğer anlaşmalı memleketler hariç, bütün sahalardan artmıştır.

Bankacılık Semineri

«Mehmet Odabaş Prodüktivite Kurumu Yayınları, Bası 1968.
291 sahife, 40.- TL.

Mehmet Odabaş Prodüktivite Kurumu tarafından geçen yıl 21-26/ Mayıs tarihleri arasında Yalova'da Termal Otelinde tertip edilen «Bankacılık Semineri» nde verilen tebliğler ve yapılan tartışmalar, adı geçen Kurum tarafından yayınlanmıştır.

Derginin Haziran/1967 sayısında, Dergi adına semineri izleyen Sayın Hikmet Keyman bu Seminer hakkında etraflı bilgi vermiş idi.

Seminer gerçekten çok faydalı olmuş ve bankacılığımızın sorunları tebliğ ve tartışmalarla ortaya konmuştur. Kurumun bunları bir kitap halinde bastırması ayrıca büyük bir hizmettir.

Eserde; Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'nun, **Türkiye'de Bankacılığın Bünyesi ve Problemleri, Banka Kaynakları ve Kullanılması**, Prof. Dr. Feridun Ergin'in, **Mevduat**, Doç. Dr. Vural Savaş'ın **Faiz ve Komisyonlar v.s. Masraflar**, Hayri Seçkin'in **Bankaların Plasmanları**, Metin Tokpinar'ın, **Türkiye'de Yatırım Bankacılığı**, Azmi Zallak'ın, **Bankacılık Hizmetleri**, Mithat Özdeş'in, **Bankalarda Personel Münasebetleri**, Ord. Prof. Dr. Ferit Hakkı Saymen'in, **Bankalarda İş Hukuku Problemleri** Tebliğleri yer almakta, Seminerin bir özeti ise tarafımızdan yapılmış bulunmaktadır. Her tebliğin sonunda o tebliğ ile ilgili tartışmalara yer verilmiştir.

Bankacılığımızın mes'elelerini bir seminer ortamında ilk defa ortaya koyup tartışan bu eseri tüm okurlarımıza hararetle tavsiye ederiz.

OCDE Yayınları :

— Proje Regional Méditerranéen

İtalya

Türkiye

Portekiz

— Etude des Sols en Turquie

— Aide à l'Agriculture dans les Pays en vie de Developement

**Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti
Faaliyetleri**

**(Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme Seminerinden
İzlenimler)**

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin 28/Ağustos-6/Eylül/1968 tarihleri arasında İstanbul'da, Tarabya Otelinde düzenlediği «Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme» Seminerine Yönetim Komitemiz Üyelerinden Dr. Mustafa A. Aysan ve Necdet Durakbaşa katılmışlardır. Seminerden izlenimlerini sizlere sunuyoruz. BANKA

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin bu yılki büyük semineri, «Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme» konusunda idi. Konu şüphesiz tam bir isabetle seçilmişti. Gerçekten, özellikle son zamanlarda, Dış Ticaretimiz, gittikçe artan ölçüde, dar boğazlarda tıkanmış, devalüasyon söylentileri bu olumsuz belirtilerden kuvvet almıştır. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin bundan önceki seminerlerinde de konular aynı titizlik ve isabetle seçilmiş; seminerler başarılı olmuştur. Konferans Heyeti 1961 yılında kuruluşundan bu yana, «Yurdumuzun ekonomik ve sosyal mes'elelerine çözüm yolları bulmak amacına» büyük hizmetler yapmış, organizasyon ve fikri seviye itibariyle bu tip çalışmalara Yurdumuzda başarılı bir örnek olmuştur.

Dergimizde Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin çeşitli faaliyetleri - icabında seminerlerde verilen tebliğler de sütunlarımıza alınmak suretiyle- değerlendirilmeğe ve okurlarımıza duyurulmaya çalışılmıştır.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti hakkında, kurucularından da biri olarak, Yönetim Komitemiz Üyesi Dr. Nezi H. Neyzi Eylül/1964 sayımızda etraflı bir açıklama yapmıştı. Ancak, Konferans Heyeti için özellikle o tarihten bu yana olan faaliyetlerini de kapsamak üzere yeniden kısa ve toplu bir bilgi vermeği yararlı bulmaktayız:

Konferans Heyeti bir dernek olarak 1961 yılında kurulmuştur. Heyetin, «Yönetim Kurulu», «Murakıplar» gibi mutad Dernek organlarından başka Yurdumuzun çeşitli alanlarında isim yapmış 50 kişilik bir «Danışma Kurulu» vardır. Ayrıca, Heyet, çeşitli faaliyetlerinde Araştırma Komisyonu, Program Komisyonu gibi ihtiyaca göre teşkil olunan Komisyonlardan da yararlanmaktadır.

Heyetin kuruluşundan bu yana yaptığı çeşitli faaliyetler aşağıda özetlenmiştir: (*)

Yıl	Süre	Faaliyet Konusu (Seminer Çalışmaları)
1) 1962	3 hafta	Sanayide Sermaye Birikimi ve Yatırım
2) 1963	3 hafta	İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri
3) 1964	4 gün	Türkiye'de Nüfus Hareketleri ve Nüfus Plânlaması.
4) 1964	2 hafta	İktisadi Kalkınmanın Ziraî Yönü
5) 1964	3 er gün	Sermaye Piyasası (Türk Sevk ve İdare Dernoği ile birlikte, İstanbul, Ankara ve İzmirde)
6) 1965	2 hafta	Karma Ekonomide Plânlama ve Gelişme
7) 1966	5 gün	Basınının Mes'eleleri (Gazeteciler Cemiyeti İşbirliği ile)
8) 1966	2 hafta	Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim.
9) 1967	1 hafta	Tarımsal Ürünlerin Değerlendirilmesi
10) 1968	1 hafta	Türkiye'de İktisadi Devlet Teşekkülleri
11) 1968	3 gün	Basının kendi kendini kontrolü.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti ve çalışmaları hakkındaki bu izahattan sonra, 28/Ağustos-6/Eylül/1968 tarihleri arasında İstanbul'da Tarabya Otelinde tertiplenen, «Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme» Semineri üzerindeki izlenimlerimize gelebiliriz.

Seminer 28 Ağustos 1968 Cuma günü Belediye Sarayında Başbakan Süleyman Demirel'in bir mesajı ve Maliye Bakanı Cihat Bilgehan'ın konuşması ile açılmış, bunu Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyon Üyesi Victor Bodson'un «Dünya Ticareti ve Gelişme» sorunu üzerindeki konuşması izlemiştir. Bundan sonraki çalışmalar seminer toplantıları olarak Tarabya Otelinde yapılmıştır.

Seminere aşağıda adları yazılı uzmanlar tarafından hazırlanmış gösterilen tebliğler verilmiş; tebliğleri yorum ve tartışmalar takip etmiştir. Son gün Seminerin Dr. İbrahim Öngüt tarafından bir özeti yapılmıştır.

(*) Not: 3,5 ve 7 No. da gösterilen seminerler dışında diğer seminerlerde verilen tebliğler Heyet tarafından kitap halinde yayınlanmıştır. Bunlardan 9. sıradaki seminer kitabı 10.- TL., 11. sıradaki 5.- TL. ve diğerleri 25 er TL. dir. 3. sıradaki seminerin sadece bir özeti mevcuttur.

Heyet bunlardan başka Milliyet Gazetesiyle işbirliği yaparak Karma Ekonomi (2.- TL.), Çağdaş İktisatçılar (3.- TL.), Çağdaş Kapitalizm (2.- TL.), Dış Yardım (2.- TL.), Yeni Devletler (3.- TL.) adlı eserleri yayınlamıştır. Ayrıca 2. Ağustos. 1967 tarihinde Para Darlığı üzerinde Tarabya Otelinde yapılan Açık oturum da bir broşür halinde yayınlanmıştır.

Eserler, Konferans Heyetinin, Cumhuriyet Cad. Adli Han. No. 279, Kat: 8, Harbiye adresinden temin edebilir.

Tarih	Tebliğ Veren	Yorumu Yapan	Tebliğ Konusu
29.8/Perşembe	Prof. Dr. Memduh Yaşar	Bülent Yazıcı	Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi ve Dış Ticaret
28.8/Çarşamba	Prof. Dr. Michael Bruno	Prof. Dr. Besim Üstünel	Kalkınma Plânlamasında Dış Ticaret.
»	Doç. Dr. Erdoğan Alkin	Hikmet Çetin	Türkiye Plânlamasında Dış Ticaret
30.8/Cuma	Prof. Dr. Jagdish N. Bhagwati	Dr. İbrahim Öngüt	Dış Ticarete Hima-yey Siyaseti ve Sanayileşme
»	Prof. Dr. Ahmet Aker	Cemil Çınar	Türkiye Dış Ticaretinde Himaye ve Sanayileşme.
31.8/Cumartesi	Erhan Bener	Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu	Türkiye'de Dış Ticaret Rejimi
2.9/Pazartesi	Dr. Barend de Vries	Prof. Dr. Sabri Ülgener	Gelişen Ülkeler Bakımından Gümrük Birlikleri
2.9/Pazartesi	Doç. Dr. Vural Savaş	Özer Çınar	Türkiye'nin Dış Ticareti ve Avrupa Ortak Pazarı
3.9/Salı	Dr. Iva Fabinc	Prof. Dr. Michael Bruno	Sosyalist Ülkelerde Dış Ticaret (Yugoslavya Tecrübesi)
»	Prof. Dr. Jeséf Soldaczuk	»	(Polonya Tecrübesi)
»	Mahmut Seyda	Prof. Dr. Halük Cillov	Türkiye'nin Sosyalist Ülkelerle Ticareti
4.9/Çarşamba	Francis G. Wells	Prof. Dr. Demir Demirgil	Dış Ödemeler Dengesi ve Dış Kaynaklar
»	Doç. Dr. Baran Tuncer	Prof. Dr. Osman Okyar	Türkiye'nin Dış Ödemeler Açığı ve Dış Kaynakları
5.9/Perşembe	Prof. Anne O. Krueger	Prof. Dr. Emre Gönensay	Kambiyo Sistemleri ve Gelişme
»	Kemal Kurdaş	Prof. Dr. Feridun Ergin	Türkiye'nin Kambiyo Sistemi ve İktisadi Gelişmesi
6.9/Cuma	Prof. Dr. Oktay Yenal	Prof. Jagdish Bhagwati	Türkiye Dış Ticaretinin Rasyonalizasyonunu

Herşeyden önce Seminerin başarılı geçtiğini belirtmek isteriz. Seminere yabancı ve yerli uzmanlar, resmi ve özel sektör temsilcileri, bazı politikacılar katılmışlardır. İştirâkçi sayısı 158 kişi olarak tesbit edilmiştir.

Dergimizde ötedenberi savunulan ihracatı artıracak diğer tedbirlerle birlikte gerçekçi bir kambiyo kuru takip etme zorunluluğu, Seminere katılanların genellikle paylaştıkları bir görüş olmuştur. Hatırlanacağı üzere, daha Mart/1968 sayımızda İktisadî ve Mali Konjunktür yazımızda Hükümetin gittikçe ağırlaşacak şartlar karşısında bu yıl sonuna doğru ciddi kararlara varma zorunluğunda kalacağına dokunulmuştu. Nitekim, gittikçe artan dış ticaret açığımız ve diğer iktisadî göstergeler maalesef tahminlerimizi doğrulamakta ve olaylar bu yönde gelişmektedir. Hükümetin gelişen ve zorlaşan şartlara ne süre daha mukavemet edebileceği-bu konuda siyasi nedenler de etkili bulunduğundan- kestirilemez ise de, Dış Ticaret Seminerinin de doğruladığı gibi, bir devalüasyon zarureti şimdiden ortadadır. Hatta bu, adı konmasa da kısmen yapılmıştır.

Seminerde Dış Ticaret Rejiminin mantıklı bir düzene sokulmak üzere yeniden gözden geçirilmesi, yapılması zarurî hale gelen devalüasyonla birlikte bu devalüasyonun başarısını sağlayacak diğer önemli tedbirlerin de ele alınması (meselâ, devalüasyondan sonra fiat istikrarının sağlanması, gümrük hadlerinin gözden geçirilmesi, ihracatı teşvik edecek diğer tedbirlerin ihmâl edilmemesi v.s. gibi), Sosyalist Ülkelerle ticaretin de kliringden kurtarılıp serbest para ile yapılması, Müşterek Pazara giriş hazırlıklarının geciktirilmeden ele alınması ve tüm ekonominin ona göre hazırlanması genellikle paylaşılan ortak görüşler olmuştur.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Seminerlerine Yurt içi ve Yurt dışından kıymetli uzmanlar katılmakta, çok vasıflı bir çalışma yapılmaktadır. Bu seminerlerin maliyeti her bakımdan yüksektir. Harcanan emeklerin yetkili makamlarca değerlendirilebilmesi de o ölçüde büyük önem taşımaktadır. Ancak, ne yazık ki, bizde bu gibi ilmi toplantılar uygulamayı etkilemede çok zayıf kalmaktadır. Şüphesiz bunun sebebi - siyasi nedenler bir yana - yetkili makamların ilgisizliğidir. Oysa ki, Seminerlere uzmanlardan başka, partileri üzerinde etkili her partiden politikacılar, yüksek seviye bürokratları, özel sektör temsilcileri de katılmaktadır.

Harcanan bunca emeğin değerlendirilebilmesi için ilgililere büyük görev düşmekle birlikte, Konferans Heyetince de, bunların yalnız bastırılıp yayınlanmasını değil, çok uzun olan tebliğleri okumak ve değerlendirmek güçlüğü dikkate alınarak, Seminerlerde varılan sonuçlar ve

genellikle paylaşılan görüşlerin özetlenip -ve hatta karara bağlanıp- yetkili makamlara sunulmasını, akla gelen bir yol olarak düşünmekteyiz. Bunun sakıncası, Heyetin birtakım şimşekleri üzerine çekmesi olabilir ise de, görev tarafsızlıkla ve iyi niyetle yürütüldüğü takdirde, bu sakıncanın önemli olamayacağı, omuzlanması gerektiği kanısındayız.

Öteyandan, Seminere aktüalite kazandırabilmek için, Seminerin sonunda, varılan sonuçların Radyoda, Seminere katılanlardan bir grup arasında, açık bir oturumda tartışılmasını çok yararlı bulmaktayız.

Konferans Heyetini tertiplelediği Seminerdeki başarısından yana kutlar, sonraki çalışmalarında da başarılar dileriz.

Türkiye Maden Bankası Kuruluyor

Kararnameler :

Resmî Gazete Tarih No: 23. 9. 1968 - 13008

Karar Sayısı: 6/10606

1 — Özel sektörün madencilik alanındaki uzun ve orta vadeli yatırım ve işletme kredisi ihtiyaçlarını karşılamak ve statüsünde yazılı işlemleri yapmak üzere, kalkınma ve yatırım bankası hüviyetinde «Türkiye Maden Bankası Anonim Ortaklığı»nın kurulmasına ve faaliyete geçmesine izin verilmesi ve Esas Mukavelenamesinin, 7129 sayılı Kanuna 29/11/1962 tarihli ve 123 sayılı Kanunla eklenen 3 üncü maddeye göre onaylanması;

2 — Adı geçen Bankanın kurulması ve sermayesinin tamamının ödenmesini takiben:

a) Bankanın kredi vereceği konularda kullanılmak ve şartları Maliye Bakanlığı ile Banka arasında yapılacak anlaşmada tespit edilmek üzere, Maliye Bakanlığınca sağlanacak kaynaktan 40.000.000 (kırk milyon) lira tutarında bir kredi fonu tesisi;

b) Bu fon'un, 20.000.000 (yirmi milyon) lirayı aşmamak kaydıyla, 1968 yılı içinde Bankaya ödenecek kısmının Maliye Bakanlığınca tespit ve ödenmesi;

Ticaret Bakanlığının mezkûr Bankanın kurulmasına ilişkin uygun mütalaasına dayanan Maliye Bakanlığınının 20/6/1968, 13/8/1968 tarih ve 52148-1/28913, 37721 sayılı yazıları ile yapılan teklifleri üzerine, Bakanlar Kurulunca 14/8/1968 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Devamlı olarak

Gelişen imalât Gelişen kalite Gelişen servis

Kendi sahasında Türkiyenin en güçlü ve modern teşkilâtını kurarak 11 yıldanberi çeşitli elektrikli ev aletleri imal eden ARÇELİK, kalitesini geliştirmiş, fiatlarını indirmiş ve böylece kaliteli mamullerinin uygun fiatlarla satın alınabilme imkânını halkımıza sağlamıştır.

Diğer taraftan memleket çapındaki ARÇELİK Servisi, Arçelik sahiplerinin her türlü bakım ve parça ihtiyacını anında karşıyarak Arçelik mamullerinden azami randıman almanızı sağlamaktadır. Eskiden vitrinlerde seyredilen mamuller şimdi Arçelik sayesinde en mütevazı Türk yuvasında dahi sevinçle kullanılıyor...

Türk halkının mutluluğunu sağlıyor.

ARÇELİK

Hergün dünden ilerde

siz de
ev sahibi
olabilirsiniz

tasarruflarınızı
devamlı olarak

t.c. ziraat bankasında
toplamayı
unutmayınız.